

Općina Centar

ODGAJAM JER ZNAM

PRIRUČNIK ZA RODITELJE DJECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA

Odgajam jer znam | PRIRUČNIK ZA RODITELJE DJECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA

ODGAJAM JER ZNAM

Priručnik za roditelje djece predškolskog uzrasta

Izdavač:

Udruženje „Društvo ujedinjenih građanskih akcija“
Petra Tiješića 10, 71000 Sarajevo, BiH
www.dugabih.ba

Lektura:

ULK – Udruženje lektora i komunikologa u Bosni i Hercegovini

Korektura i redakтура:

Udruženje „Društvo ujedinjenih građanskih akcija“

Dizajn i DTP:

Jordan Studio, Sarajevo

april/ travanj 2019.

Projekat finansira
Evropska unija

Ova publikacija izrađena je u okviru projekta "Regionalni program lokalne demokratije na Zapadnom Balkanu (ReLOaD)", koji finansira Evropska unija (EU), a implementira Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) u BiH. Sadržaj ove publikacije, kao i nalazi prikazani u njoj, isključiva su odgovornost autorice i ni na koji način ne odražava stavove Evropske unije (EU), niti Razvojnog programa Ujedinjenih nacija (UNDP).

ODGAJAM JER ZNAM

PRIRUČNIK ZA RODITELJE DJECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA

Poštovani roditelji i staratelji,

S radošću predstavljamo materijal koji može unaprijediti vaše roditeljstvo i time vašem djetetu omogućiti radost odrastanja uz brižnog i snažnog roditelja. Ovo je naš poklon vama, prvim i najvažnijim odgajateljima i graditeljima sretnog djetinjstva.

Naše dugogodišnje iskustvo u radu s roditeljima i obiteljima nas je inspiriralo da pripremimo sadržaj koji je pred vama. Uz razumijevanje vaših dilema i strahova, prepoznavamo želju da svom djetetu omogućite djetinjstvo ispunjeno radošću, slobodom i učenjem.

Roditeljstvo je ozbiljan posao, a biti roditelj jedna od najvažnijih uloga u životu. Mnogi od nas su posrtali i padali na tom putu, pitajući se šta da rade i kako da postupe da bi rani period rasta i učenja njihovog djeteta bio obojen ljubavlju i razumijevanjem, te uokviren pravilima i disciplinom.

Odabrali smo zanimljive sadržaje koji će vas učvrstiti u roditeljstvu, ali i pružiti značajne informacije i znanja o dječijem razvoju. Bit ćete osnaženi u građenju odnosa i veza s vašim djetetom i članovima obitelji, te potaknuti i inspirirani na stvaranje partnerstva s odgojno-obrazovnom ustanovom koju pohađa vaše dijete. Razumjet ćete djetetove razvojne faze, te potpunije uživati i radovati se svakoj novoj riječi i koraku.

Zahvaljujem našim uvaženim autoricama i saradnicama na zanimljivom i korisnom pedagoškom materijalu koji će obogatiti DUGINE resursne materijale za roditelje. Uz njihove savjete i preporuke, vi ćete vježbati, istraživati, stvarati i zabavljati se s vašim djetetom. Uživajte!

Hvala mojim dragim saradnicama i kolegicama Marini, Selmi i Seniti koje su se potrudile da materijal bude spreman jezički i tehnički! Želimo vam sretno i radošću ispunjeno roditeljstvo!

S poštovanjem i od srca,

Anka Izetbegović
Izvršna direktorica

Druženja sa roditeljima – radionice, predavanja i savjetovanja

Od prvih koraka do škole

Razigrani brojevi

Učimo kroz igru

Matematika je zabavna

Poticajno roditeljstvo

Oснаžen roditelj

Roditeljstvo se uči

Rana pismenost

Zajedno za djecu

Sadržaj

Njegovanje pedagoške kulture roditelja	9
Partnerstvo odgajatelja i roditelja u predškolskoj ustanovi	79
Razvitak govora i jezika kod djece predškolske dobi	101

NJEGOVANJE PEDAGOŠKE KULTURE RODITELJA

Autorice:

Dr.sc. Lejla Kafedžić i
dr.sc. Sandra Bjelan-Guska

Sadržaj

Odgovorno roditeljstvo	11
Funkcionalnost i disfunkcionalnost obitelji	18
Dijete kao subjekt odgojnog procesa	25
Komunikacija i interakcija u odnosu roditelj–dijete	33
Odnos braće i sestara u obitelji i drugi odrasli u obitelji	42
Obiteljsko okruženje kao poligon za stjecanje kompetencija roditelja i djeteta	54
Literatura	75

Odgovorno roditeljstvo: roditeljstvo u najboljem interesu djeteta

Na dan rođenja djeteta, rođeni su jedna mama i jedan tata

Svakodnevno se ljudi prihvaćaju jednog od najzahtjevnijih *poslova*: **rađanja i odgajanja djece**. U savremenom svijetu uloge majke i oca poprimaju neke potpuno nove karakteristike i obilježja. Društveni kontekst se mijenja toliko brzo da ponekad ne razumijevamo koliko se brzo i sami moramo mijenjati želimo li biti uspješni i kompetentni u ulogama koje preuzimamo. Pojam **roditeljstva** izuzetno je širok, a njegovo značenje i smisao u praksi često nedovoljno prepoznato i shvaćeno, pa Čudina-Obradović i Obradović (2006) navode nekoliko skupova pojava koje određuju roditeljstvo:

Doživljaj roditeljstva

Jesam li željela/želio svoju djecu? Osjećam li se spremno za preuzimanje roditeljske uloge? Kako ću redefinirati osobne ciljeve i vrijednosti?

Roditeljska briga/skrb

Šta činim kako bi moje dijete dobilo najbolju moguću brigu/skrb? Kako brinem o djetetovom rastu i razvoju? Kako ga/ju vodim kroz aktivnosti i podržavam u onome što može postati?

Roditeljski postupci, aktivnosti i ponašanje

Koji su ciljevi koje želim postići u odgoju svog djeteta?
Kako ih ostvarujem?
Koje postupke koristim?
Šta od aktivnosti biram?

Roditeljski odgojni stil

Kakav sam kao roditelj?
Kako ostvarujem odnose s djetetom?
Kako komuniciram?

Zapravo, roditeljstvo se određuje kao skup aktivnosti koje roditelj poduzima u svrhu optimalnog razvoja svoga djeteta i ostvarenja njegovih/nih punih potencijala

Mekgro (2008) ističe da je uloga roditelja najuzvišenije, najplemenitije zvanje koje ćemo ikada imati. Vjeruje da su ljudi kadri i da mogu doraсти tom izazovu pod uvjetom da dobiju potrebno znanje i vještine za taj važan zadatak. Dalje navodi da podizanje djece nije generalna proba, već posao sa 24-satnim radnim vremenom tokom sedmice, koji će potrajati dvadeset i neku godinu, stoga bi trebali znati kako da ga obavljamo **u najboljem interesu djeteta**.

Princip *najbolji interes djeteta* je, zapravo, osnovni način zaštite prava djeteta, a primjena ovog principa garantira rješenja koja u najboljoj mogućoj mjeri odgovaraju potrebama i prirodi djeteta. Procjena najboljeg interesa djeteta je jedinstvena i specifična aktivnost koju treba poduzeti za svako dijete pojedinačno, imajući na umu posebnost svakog djeteta i njegovih okolnosti. Kako bi roditelji uspješno djelovali u najboljem interesu djeteta, važno je da razvijaju kompetencije, njeguju pedagošku kulturu roditelja, te ostvaruju kvalitetne odnose unutar aktivnosti kojima se zadovoljavaju potrebe pojedinaca – kako roditelja, tako i djece. Jer samo roditelj koji se zna brinuti za sebe, može brinuti i o djetetu.

Responsivno roditeljstvo, roditeljstvo u najboljem interesu djeteta, koje je dobro i odgovorno naziva se uspješnim roditeljstvom

VJEŽBA

Razmislite o tome slažete li se ili ne sa sljedećim tvrdnjama:

Postoje savršeni roditelji.

Dobar roditelj se postaje – on se ne rađa.

Okolina i društvo imaju velika očekivanja od roditelja.

Dobar roditelj je onaj koji uvijek pokušava biti bolji.

Ja mogu najbolje razumjeti i upoznati svoje dijete.

Imam pravo na podršku i pomoć u odgoju djeteta.

Ohrabrujemo vas da o temama ovih tvrdnji čitate u nastavku teksta i podršku svom roditeljstvu nastavite tražiti među stranicama ovog priručnika.

Roditeljima treba izobrazba iz područja roditeljstva ne zbog toga što nisu dovoljno dobri, već zato što je roditeljstvo važan i zahtjevan *posao*, zapravo sve važniji i sve zahtjevniji. Tradicionalno se vjerovalo da su programi za roditelje potrebni samo onda kada nešto ne znaju, ali je taj model deficita/nedostatka danas zamijenjen modelom podrške i osnaživanja koji su kontinuirano potrebni svakom roditelju kako bi rastao u svom roditeljstvu. Dakle, podrška roditeljima treba kako bi ih se osnažilo da uče postati roditelji kakve njihova djeca trebaju.

VJEŽBA

Koliko teškim *poslom* doživljavate svoje roditeljstvo? Kada razmišljate o svojoj roditeljskoj ulozi, šta mislite da još trebati znati kako biste bili bolji roditelj? Kakvi trebate postati? Ako imate više od jednog djeteta, razmislite o tome u čemu i kada ste drugačije postupali s prvim djetetom, a kako s ostalom djecom?

Preuzimanje uloge roditelja je nepovratno. To je uloga od koje se ne može odustati i za nju se treba posebno pripremiti. Odnos majke prema

djetetu zavisit će u velikoj mjeri od njenog odnosa sa suprugom/partnerom, kao i od njenog odnosa s drugim članovima obitelji, budući da se radi o veoma kompleksnim intraobiteljskim odnosima. Iako buduća majka u sebi nosi dijete, trudnoća nije iskustvo samo žene. Putem kvalitetnog odnosa i interakcije s partnericom/suprugom, muškarac se priprema za očinstvo. Bilo da govorimo o biološkom, hraniteljskom ili adoptivnom (usvojiteljskom) očinstvu, kada je ocu stalo do djeteta, on o njemu/njoj brine i podiže ga/ju kompetentno. **Ni bolje ni lošije nego majka, nego jednostavno – drugačije.** Kada govorimo o roditeljstvu, kao skupu određenih ponašanja, onda trebamo osvijestiti i to da smo o roditeljstvu, najprije, učili po modelu, tj. gledajući vlastite roditelje. Učenje po modelu je prvo učenje koje je najčešće nesvjesno. To znači da smo, bez puno promišljanja o tome zašto naši roditelji rade to što rade (kada su u pitanju neki postupci, odgojne metode, način komunikacije i sl.), učili takvo ponašanje i sami ga primjenjujemo u situacijama kada smo mi roditelji. Budući da se radi o ponašanjima koja su naučena, od njih se moguće i *odučiti*. Za *odučavanje* je potrebno uložiti svjesni kognitivni napor i to tako što ćemo prvo osvijestiti šta je to što radimo, razumjeti zašto je važno to ponašanje promijeniti, a onda naučiti novo drugačije/adekvatno ponašanje. I njega treba vježbati jer je navikavanje na novi način ponašanja, također, proces koji zahtijeva vrijeme, strpljenje, dosljednost i upornost.

Roditelji često vjeruju da u trenutku kada su se rodili kao mama i tata, trebaju umrijeti kao pojedinci/individue i da od tog trenutka moraju igrati samo uloge roditelja, te da sve druge uloge koje su dotada imali moraju biti zanemarene ili prestati postojati. **Podsjetnik zaboravljenih roditeljskih prava** (Holcer, 2009) osvježava sjećanje na sve što još uvijek možete i trebate biti jer imate potrebu/pravo na to. Imate pravo da:

- budete dijete
- šutite, budete mrzovoljni, neraspoloženi
- kažete: *Ne želim. Ne mogu. Neću. Mrzi me...*

- budete mnogo umorni i kad okolina ne vidi razloge za to
- roditeljstvo učite, umjesto da se pretvarate da vam je urođeno
- svojim roditeljstvom budete neprijatno iznenađeni
- udarite jastuk kada poželite udariti dijete
- za svoj trud očekujete, zahtijevate i dobijete nagradu (*hvala* je često dovoljno)
- imate pravo na svoju privatnost i svoj život (da odete u kino bez svog djeteta, jedete na miru, provedete noć na sjedeljci kod prijatelja)
- očekujete i zahtijevate da budete voljeni i kad griješite
- nešto ne znate (npr. uraditi domaću zadaću)
- imate pravo na vlastite ambicije, snove, želje, emocije, potrebe...
- volite/ne volite svoje roditelje
- imate bebisiterku
- želite/ne želite pomoć baka i djedova
- rečenicu počnete sa: *Ja imam pravo...*
- nastavite spisak vlastitih prava.

VJEŽBA

Razmislite o pročitanim pravima.
 Koje pravo biste dodali na spisak?
 Jeste li neko od prava koristili/realizirali u protekloj sedmici?
 Koje?
 Kako ste se tada osjećali?

Runkel (2007) kaže da **u roditeljstvu nije riječ o djeci, nego o roditeljima**. Odgovornim roditeljstvom, posmatrano iz perspektive djeteta, najvažnije je postići elemente ohrabrujuće, poticajne klime za razvoj i učenje, navodi Spasojević (2011). Dijete želi biti prihvaćeno i kada griješi, dijete se želi osjećati voljeno i kada ne odgovori na naša očekivanja, dijete želi ohrabrenje u istraživanju svijeta, djetetu trebaju granice jer granice znače sigurnost, dijete se razvija i uči samo onda kada je potaknuto da se, i kada doživi neuspjeh, ima gdje vratiti po utjehu/zagrljaj/lijepu riječ kako bi pokušalo ponovo. Ovdje se roditelj

treba pitati šta je cilj roditeljstva? Kakav čovjek želi da njegovo dijete postane? Koje vrijednosti želi odgojiti kod djeteta? Kako to misli učiniti? Ko mu u tome može biti podrška? S druge strane, iz perspektive roditelja, nije pitanje samo kako će dijete rasti, nego kako će rasti i roditelj. Kakav roditelj želi biti? Kakvog roditelja treba dijete? Šta treba naučiti kako bi bio kompetentniji roditelj? Ko mu u tom procesu može biti podrška?

Kao mogući okvir strategije odgovornog roditeljstva Spasojević (2011) navodi Raselove mudrosti, a mi im dodajemo i prijedlog aktivnosti:

Raselove mudrosti	Kako se to postiže? Prijedlog aktivnosti
Dijete koje živi s ljubavlju uči da voli	<ul style="list-style-type: none">- recite djetetu da ga volite,- posadite drvo/biljku/cvijet kada se rodi i njegujte ga zajedno,- grlite ga/ju,- organizirajte izložbu radova svoga djeteta,- obraćajte mu/joj se ljubazno i s poštovanjem,- osmislite tajne znakove kojima ćete ponekad komunicirati pred drugima,- kreirajte zajedno obiteljsko stablo...
Dijete koje živi sa srećom pronaći će ljubav i ljepotu	<ul style="list-style-type: none">- smijte se zajedno,- napravite plan zajedničkih aktivnosti u toku mjeseca i zapišite ih u obiteljski kalendar koji ćete staviti na vidno mjesto,- uvažavajte dijete i njegovo mišljenje...
Dijete koje živi s pohvalama uči da se poštuje	<ul style="list-style-type: none">- dajte specifičnu povratnu informaciju o onome što je dobro napravilo: <i>dopada mi se kako si stpljivo čekao/la na svoj red za pranje ruku, hvala ti što si sklonio/la tanjire nakon ručka, vidim da se jako trudiš,...</i>

Dijete koje živi s ohrabrenjem uči se povjerenju	<ul style="list-style-type: none"> - možete djetetu reći: <i>tu sam ako me trebaš, reci mi kako ti mogu pomoći u toj aktivnosti, vidim da se ljutiš i reci mi šta od mene očekuješ da učinim u ovoj situaciji...</i>
Dijete koje živi učestvujući uči da bude uviđavno	<ul style="list-style-type: none"> - dopustite mu/joj da sudjeluje u svakodnevnim kućnim poslovima u skladu s mogućnostima, - odvedite dijete jedan dan na svoj posao...
Dijete koje živi sa znanjem uči se mudrosti	<ul style="list-style-type: none"> - čitajte djetetu, - neka vas dijete vidi u situacijama u kojima vi čitate, - neka ono <i>čita</i> vama čak i kada ne poznaje slova – neka izmišlja/ prepričava priče koje ste ranije čitali ili kreira priču po zadanim slikama, - posjetite muzej, - pogledajte dokumentarnu emisiju koja dijete interesira i razgovarajte o tome...

Iako se u navedenim mudrostima eksplicitno govori o djeci, zapravo se govori i o roditeljima. Govori se o kreiranju situacija u kojima će dijete živjeti ono čemu ga se želi podučiti. Dakle, kada rastemo i mijenjamo se kao roditelji, kada kreiramo okruženje u kojem živimo i demonstriramo ono čemu želimo podučiti djecu – onato i *takvima* i postaju.

Funkcionalnost i disfunkcionalnost obitelji

Obitelj je osnovna socijalna grupa koja čini temelj razvoja i funkcioniranja društva

Obitelj je prva životna grupa kojoj pripadamo i ona je više od broja pojedinaca koji dijele zajednički prostor. Ona je grupa kroz koju se dijete susreće sa širim društvenim okruženjem i koja daje pečat svim aspektima života. Obitelj, kao temeljna društvena zajednica, iznimno je važna za dijete, jer se u njoj ostvaruju prvi socijalni kontakti, stječu iskustva, formiraju vrijednosti, stavovi, usvajaju norme, zadovoljavaju potrebe i slično. Stoga se može zaključiti da je, bez obzira na sve promjene u društvu, obitelj i dalje temelj odgoja. Pritom je važno napomenuti da se od odraslih, roditelja primarno, očekuje, bez obzira na okolnosti s kojima se susreću, maksimalan angažman u odgoju djeteta.

Obitelj ima brojne funkcije, a ovom prilikom izdvajamo odgojnu funkciju koja se odnosi, između ostalog, na ljubavi i bliskosti, prihvaćanje dužnosti i odgovornosti. Prema Pašalić Kreso (2012) sljedeće su univerzalne odgojne funkcije obitelji:

Regulacija
dječijeg
ponašanja

Socijalizacija

Personalizacija: rast i
razvoj svih članova obitelji u
skladu sa potencijalima

Da bi obitelj ostvarila navedene funkcije, potrebno je da bude funkcionalna/ zdrava. **Funkcionalnost obitelji** zavisi od kvalitete odnosa među njenim članovima, a ne o broju njenih članova. To znači da jednoroditeljske obitelji mogu biti jednako funkcionalne kao i one u kojima žive oba roditelja. Suština funkcionalnost/ zdravlja jedne obitelji jeste da svim svojim članovima omogući zadovoljavanje osnovnih životnih potreba (zdravlje, prehrana, stanovanje, ljubav, pripadanje, poštovanje...), kao i brigu o fizičkom i emocionalnom rastu i razvoju, jaku

i kontinuiranu podršku djeci, pozitivan model ponašanja, sudjelovanje odraslih u aktivnostima njihove djece, više obrazovne težnje, kao i stvaranje situacija kojima se razvija lična i društvena odgovornost djece. Kad je komunikacija u obitelji otvorena i jasna, funkcioniranje je uspješno. Kao važne karakteristike jedne funkcionalne/ zdrave obitelji bismo mogli izdvojiti (Pašalić Kreso, 2012):

To znači da bi članovi obitelji trebali biti odani jedni drugima, ne govoriti o drugom članu (u negativnom kontekstu) kada on/ona nije tu, stvarati situacije u kojima će drugi član/ovi biti sretni, osigurati da se mogu osloniti jedni na druge u svim situacijama i vjerovati da će onaj drugi biti tu kada bude potreban za pomoć, podršku, *rame za plakanje*, zajedničku zabavu, zadovoljstvo i slično.

Članovi obitelji bi trebali negovati duhovne vrijednosti, razvijati saosjećanje sa drugim ljudima, čitati knjige i razgovarati o njima, odlaziti u šetnju i razgovarati o vlastitim željama, snovima i planovima, te tražiti za aktivnostima koje članove obitelji opuštaju i slično.

Uvažavanje i privrženost su izuzetno važne karakteristike funkcionalnih obitelji. Ova karakteristika se postiže kroz brigu članova jednih prema drugima, posebno brigu roditelja prema djeci, jer su djeca ovisnija o odraslima što su mlađa, razvijanje prijateljstva, povjerenje jednih u druge, izostanak vrijeđanja, kroz zajedničku, svakodnevnu i usmjerenu igru i slično.

Zajedničko vrijeme znači druženje u obaveznim i neobaveznim aktivnostima, planiranje kako učiniti ugodno vrijeme koje članovi obitelji imaju na raspolaganju, razgovor, igra, zajednički ručak u ugodnoj

atmosferi, pohvale za uspjehe članova obitelji, ohrabrenje za izvršavanje planova, inicijativa i aktivnosti i slično.

Pozitivna komunikacija je otvorena i direktna, ona koju obilježava pažljivo slušanje onoga što nam druga osoba, a posebno dijete, želi reći, oslobođena je psovki, etiketa i ružnih riječi koje vrijeđaju i posramljuju.

U obiteljskom životu izuzetno je važno da obitelj razvije efikasne načine komunikacije i suočavanja sa situacijama koje uznemiravaju, čine članove obitelji nervoznim i dovode do toga da je potrebno naći rješenje koje odgovara svim članovima.

S druge strane, **disfunkcionalna obitelj** ne djeluje u najboljem interesu svojih članova, u njoj se potrebe članova ne zadovoljavaju na primjeren način (nedovoljno ljubavi, grljenja, maženja, nerazvijene higijenske navike, izostanak brige o zdravlju, neredovan odlazak doktoru itd), zlostavljanje, ovisnost o drogama, zanemarivanje djece, pojava neprihvatljivih oblika ponašanja kod članova obitelji i slično. U disfunkcionalnim obiteljsma nalazimo poremećaj strukture obitelji, poremećaj granica, uloga i vodstva, neuspjehe u postavljanju i rješavanju problema, poteškoće u komunikaciji i izražavanju emocija.

Tabela 1: *Određenje funkcionalne i disfunkcionalne obitelji*

FUNKCIONALNA OBITELJ	DISFUNKCIONALNA OBITELJ
<p>“Zdrava i poticajna obitelj živi u čistoj i urednoj sredini, a svi članovi pridonose održavanju obiteljskog okoliša. Također važna za zdravu obitelj je okvirna organizacija rada za svakog člana, organiziranje zajedničkih aktivnosti kao što su zajednički obroci, zajedničko slobodno vrijeme, izleti i ljetovanja. Bitno je za kvalitetnu obitelj da njezini članovi imaju određene važne zajedničke vrijednosti i prioritete. Obrazovanje članova jedna je od bitnijih zajedničkih vrijednosti, a zatim su to međusobno povjerenje, česta komunikacija, te snošljivost i poštivanje individualnih sloboda unutar dogovorenih granica”.</p> <p><i>(Čudina Obradović i Obradović, 2006: 296)</i></p>	<p>“Disfunkcionalne obitelji su one koje propadaju jer se nisu u mogućnosti djelotvorno suočiti sa životnim problemima. Te su obitelji češće suočene s različitim oblicima nasilja u samoj obitelji, bračni odnosi su napeti i bez povjerenja, a djeca koja odrastaju u takvim obiteljima su bez dostatnog roditeljskog nadzora i s nedostatnim osjećajem emocionalne stabilnosti na kojoj bi temeljila svoje buduće bračne i obiteljske odnose. Bijes i frustracije koji se s vremenom nagomilavaju u tim obiteljima ne uništavaju samo obitelj već i cijelu zajednicu”.</p> <p><i>(Karpowitz, 2001; prema Ljubetić, 2007:30)</i></p>

Kako bi članovi obitelji osigurali funkcionalnost/zdravlje obitelji, neophodno je:

- da roditelji imaju viziju roditeljstva i funkcioniranja vlastite obitelji – važne su vrijednosti koje njeguju i cilj kojem teže

razmislite o tome kako želite da vaša obitelj izgleda, kako da se djeca osjećaju kada su kod kuće, kako da im pružite ljubav, kako očekujete da se vaša djeca ponašaju, a što im nikada ne biste dozvolili i slično

- da kreiraju granice i pravila u čemu sudjeluju svi članovi obitelji

razmislite o tome koja ponašanja su preporučena članovima obitelji, šta je ono što nikako nije dopušteno raditi, a koje ponašanje biste mogli tolerirati u određenim situacijama, tj. da li dijete može ići na spavanje kada želi ili roditelji postavljaju gornju granicu

- da roditelj voli svoje dijete i poduči ga da voli sebe i druge

ljubav je osnova svih odnosa

- da roditelj dopušta djetetu izražavanje emocija, ali i podučava ga o primjerenim načinima izražavanja

uredu je ukoliko se dijete ljuti, ali pritom nije u redu da udara druge

- da roditelj razumije da su emocije djeteta predškolske dobi kratkotrajne, brzo promjenljive i burne, te da ih je važno prihvatiti i neomalovažavati

dijete će u jednom trenutku udarati nogom o pod, a u drugom se glasno smijati i to je vrlo očekivano ponašanje kod mlađe djece

- da roditelj razvija povjerenje između sebe i djeteta

razmislite o tome kako se loše osjećate kada vas neko npr. slaže – nemojte ni vi to raditi svome djetetu ili bračnom partneru

- da roditelji i djeca komuniciraju svakodnevno u različitim situacijama i na različite načine

svaka situacija je prilika za komunikaciju, pričajte o vremenu, godišnjim dobima, kuhanju, ali i o današnjem danu, znamenitim ljudima, osjećanjima i slično

- da roditelji pružaju puno topline, da budu brižni i odlučni, potiču djecu, usmjeravaju i nadziru, prihvataju dijete

razmislite na koje sve načine možete pokazati djetetu da ga volite bez obzira na sve, budite odani svome djetetu, ali kada nešto odlučite s obzirom na vrijednosti koje njegujete i ponašanja koja očekujete, onda to i objasnite djetetu, ali nemojte mijenjati svoje mišljenje iz trenutka u trenutak, iz dana u dan

- da članovi obitelji budu odani jedni drugima, posebno u situacijama kada neki član nije prisutan

uvijek razgovarajte o drugima kada su tu, podučite svoju djecu da je ogovaranje loša navika

- da članovi obitelji njeguju privrženost kroz različite zajedničke aktivnosti u kojima će brinuti jedni o drugima, zajedno se smijati i igrati

ukoliko se smijete sa vašom djecom, uredu je, jer će vas oni još više voljeti i to neće umanjiti vaš autoritet

- da članovi obitelji planiraju i provode zajedničko vrijeme i vrijeme nasamo sa svakim članom

razmislite o načinima kako možete svi zajedno kvalitetno provoditi vrijeme, ali osigurajte da imate posebno vrijeme sa svakim svojim djetetom

- da preveniraju konfliktne situacije kvalitetnom komunikacijom, ali da onda kada se dogode, rješavaju ih po modelu *pobjednik–pobjednik*

razmislite o tome u kojim situacijama možete udovoljiti djetetu kako bi se osjećalo dobro, zadovoljno i uvaženo, ovo isključuje situacije koje su opasne za dijete ili ugrožavaju druge

- da roditelji potiču i kreiraju takvu atmosferu unutar obitelji u kojoj će se svaki član osjećati sigurno, prihvaćeno i slobodno da iznese svaku svoju brigu/nezadovoljstvo/strah/zabrinutost, ali i radost/lijepi događaj/uspjeh/postignuće i sl.

VJEŽBA

Organizirajte obiteljski sastanak i osigurajte da su svi članovi prisutni. Razgovarajte o tome kakva ste obitelj, šta su vaše specifičnosti i o tome kakvi želite biti. Osmislite slogan za vašu obitelj i nacrtajte grb vaše obitelji tako da uvažite prijedloge svakog člana.

Dijete kao subjekt odgojnog procesa

Dijete je subjekt odgojnog procesa

Odgoj je *nastojanje*. *Nastojanje* je lakše kada roditelj ima znanja i vještine iz oblasti roditeljstva. Tada su *nastojanja* postojanija i predvidljivije je da će dati pozitivne rezultate. No, u stvaralačkom činu odgajanja treba uvijek uzeti u obzir da na rezultate ovog procesa utječe ono što dijete donosi svojim rođenjem (naslijeđe); nivo kompetencija roditelja; okruženje u kojem se dijete rađa i aktivnost onoga ko je u centru odgojnog procesa, tj. aktivnost djeteta. Odgojem možemo poticati čovjeka da uči, ali učenje može ostvariti samo onaj koji uči. Dakle, roditelj ne bi trebao prisiljavati dijete da uči o sebi, o drugima i društveno poželjno ponašanje bez njegovog aktivnog sudjelovanja u tom procesu.

Drugačije rečeno, dijete je subjekt, a ne objekt odgojnog procesa, te mu treba omogućiti aktivno sudjelovanje u promišljanju i ostvarivanju vlastitog razvoja. Ipak, dijete treba drugog čovjeka/roditelja da ga vodi i usmjerava u procesu njegovog rasta i razvoja. Dijete treba drugu osobu kao uzor, kao kulturni i moralni obrazac (Bašić, 2011). Djetinjstvo je, dakle, proces koji djeca i odrasli stvaraju zajedno. Djeca predškolske dobi vrlo su osjetljiva, ali i pogodna za razvijanje svih nivoa njihovog bića. Ukoliko se u navedenom periodu života ne posveti dovoljna pažnja njihovom razvoju, u odraslijoj dobi može doći do pokazivanja različitih poteškoća koje su posljedica neadekvatnog odgojnog procesa u djetinjstvu.

Kako bismo osigurali da dijete bude subjekt odgojnog procesa, neophodno je znati da dijete, također, ima svoje potrebe. Potrebe su generalne upute namijenjene uspostavljanju ravnoteže s okolinom. Dječije potrebe nisu suštinski drugačije od potreba odraslog čovjeka, ali njihov intenzitet i dinamika se razlikuju u odnosu na uzrast djeteta. Važno je reći da je dijete, posebno predškolske dobi, ovisno o odraslima u procesu zadovoljavanja svojih potreba (Bašić, 2005). Dijete treba naučiti djelotvornom načinu zadovoljavanja osnovnih potreba, djelotvornom načinu kontrole vlastitog ponašanja pri zadovoljavanju potreba, a da se u cjelini koriste sposobnosti, talenti i potencijali djeteta. Temeljne potrebe su:

potreba za ljubavlju

potreba za poštovanjem

potreba za moći

potreba za pripadanjem

potreba za samoostvarenjem

potreba za samostalnošću

potreba za slobodom

potreba za zabavom

Stoga, važno je da roditelji osiguravaju situacije u kojima djeca zadovoljavaju svoje potrebe kako bi utjecali na povećanje motivacije, a time na osiguranje sudjelovanja djeteta u odgojnom procesu. Situacije koje osiguravaju zadovoljavanje potreba djeteta: grljenje, maženje, razgovor, poticaj, konstruktivna povratna informacija, igra, smijeh, situacije u kojima istražuje, druženje s vršnjacima, priznanje, nove spoznaje, razvoj vještina i navika itd.

Kako bi u odrasloj dobi osoba bila samoostvorena, neophodno je da u djetinjstvu bude izložena situacijama u kojima će učiti: prihvatati sebe, druge i okolinu; uočavati i rješavati probleme; samostalnosti i neovisnosti; kreativnosti; razvijati smisao za humor; razvijati demokratski karakter; uživati u društvu dugih ljudi, ali i u samoći itd. Igra je osnovna aktivnost u životu djeteta

Igra je sastavni dio života svakog djeteta i izuzetno je važno da roditelji podržavaju dječiju igru ohrabivanjem, poticanjem i sudjelovanjem. Igrati se treba svaki dan sa djetetom, ali i osigurati vrijeme i prostor da se dijete igra sa drugom djecom i individualno. Važno je znati da je igra, prema Konvenciji o pravima djeteta, osnovno pravo.

VRIJEDNOSTI IGRE

- djeci donosi rasonodu i pruža zadovoljstvo,
- djeca uče o sebi, drugima i svijetu koji ih okružuje, stječu znanja i vještine i stvaraju socijalne odnose,
- priprema djecu za školu,
- jača koordinaciju pokreta,
- potiče kreativnost i rješavanje problema,
- jača samopouzdanje,
- omogućava djeci razvoj socijalnih vještina koje im kasnije pomažu u socijalnim interakcijama i novim prijateljstvima,
- djeca uče o predmetima, oblicima, teksturama, prostoru, manipuliraju, identificiraju, redaju, spajaju, mjere,
- djeca su aktivni sudionici svijeta oko sebe, nisu samo pasivni primaoci,
- pruža mogućnost uvježbavanja uloga odraslih, kroz igranje *Mame i tate*, *Učiteljica*, *doktora* i slično,
- djeca mogu sagledati sebe same u drugom svijetlu i iz drugih perspektiva,
- djeca se mogu na siguran način suočiti sa svojim strahovima i brigama – vješticama, čudovištima, lavovima, lopovima, psima, duhovima – te se kroz epizode mašte sukobiti s tim likovima i pobijediti ih.

S obzirom na važnost i pozitivne karakteristike igre, izuzetno je bitno da svako dijete ima dovoljno vremena za igru. Način na koji se dijete igra i s kime se igra mijenja se tokom razvoja djeteta. Kamenov (1997) navodi četiri vrste dječijih igara: funkcionalne igre, igre mašte ili igre uloga, igre sa gotovim pravilima i konstruktorske igre.

FUNKCIONALNE IGRE	<p>Funkcionalne igre djetete izvodi zato što je ovladalo funkcijama svoga tijela, igračaka ili sredstava oko sebe. Ovdje se više radi o igrolikim aktivnostima nego o stvarnim igrama. U ove aktivnosti spadaju: igranje dijelovima tijela (npr. okretanje vlastite ruke ili stavljanje noge u usta), rukovanje materijalom (npr. uzimanje gaze u ruke i posmatranje), pokretne igre uz korištenje rekvizita (npr. korištenje zvečki), igra glasovima (npr. različito glasanje, ispuštanje zvukova), slovima ili riječima.</p>
IGRE MAŠTE/ IGRE ULOGA	<p>Igre mašte ili igre uloga (igre pretvaranja) uključuju slobodnu volju djeteta i omogućavaju da djetete u igri pokaže stvarnost na svoj način. Kroz ove igre djetete imitira druge, glumi, zamišlja da je na nekom drugom mjestu, npr. u svemiru i slično. Tokom ove igre djeca često koriste svakodnevne predmete dajući im drugačije osobine, npr. fotelja se pretvara u automobil, deka i kuhinjski stol postaju šator, kanta postaje kapa, mačka je tigar itd. Teme u igri često pokazuju ono što se događa u dječijim životima. Djeca mogu igrati ono što su vidjeli u nekom dječijem filmu ili knjizi. Igra pretvaranja je najviše zastupljena u dobi do 4. ili 5. godine. No, ona je vrlo važna jer kroz pretvaranje djeca uče kako se uživjeti u tuđe uloge, razvijaju vještine odnosa sa drugima i postaju kreativnija. Vrlo je važno da roditelji imaju razumijevanja za ovakvu vrstu dječije igre i da ne govore djetetu kako su neke stvari nemoguće ili pretjerane ili da prestanu maštati.</p>
IGRE S GOTOVIM PRAVILIMA	<p>Igre s gotovim pravilima razlikujemo od igara u kojima se pravila konstruiraju u toku igranja. Često se aktivnosti u kojima nema pravila pretvaraju u igru sa pravilima, zato što se pravila dogovore tokom aktivnosti. Najveći broj igara ima gotova pravila koja se iz generacije u generacije prenose na pokoljenja u datim kulturama. Igre sa gotovim pravilima su posebno pogodne za pedagoške utjecaj koje roditelji ostvaruju u radu sa predškolskom djecom. Igre s gotovim pravilima su: <i>Memory</i>, <i>Čovječe, ne ljuti se</i>, <i>Između dvije vatre</i>, <i>Žmire</i> itd.</p>

KONSTRUKTORSKE IGRE

Konstruktorske igre obuhvataju aktivnosti u kojima dijete oblikuje materijal, slaže, gradi ili raspoređuje kako bi postiglo određeni cilj. Potrebno je djeci dati plastelin, glinu, kockice, *Lego* kocke, blato, pijesak i slično kako bi gradili određeni objekat, koji ne mora uvijek biti funkcionalan.

Djeca uživaju u zajedničkim aktivnostima s roditeljima i s radošću prihvataju njihovo sudjelovanje. Ne treba pokušavati *ukalupiti* djetetove proizvode u kriterije odraslih. Ako dijete nacrtá nešto što ne liči na predmet koji je željelo nacrtati, ne treba kritizirati dijete. Dobro je obratiti pažnju na sadržaj igre, također. Naime, djeca upravo kroz igru pretvaranja često izražavaju svoje osjećaje, poput straha ili ljutnje, te kroz igru *pričaju* o svojim brigama i svom viđenju svijeta oko sebe. Djeca u predškolskoj dobi često teško uspijevaju riječima opisati što sve osjećaju ili što im se dogodilo. Igra može biti dobar i lakši način da se izraze mnoge stvari. Iz dječije igre možemo puno naučiti o djeci. Roditelji bi trebali svakog dana odvojiti vrijeme za igru s djetetom, posebno u predškolskom i ranom školskom razdoblju. Važno je da to bude vrijeme u kojem će roditeljska pažnja biti usmjerena isključivo na dijete. Vrijeme za igru može postati dio svakodnevne rutine, a može biti i prostor za druženje cijele obitelji. Dragi roditelji, uredu je igrati se kada ste odrasla osoba i roditelj. Time omogućavate vlastitom djetetu da se razvija, stvarate njegov osjećaj kompetentnosti, ali i jačate vlastiti utjecaj i povećavate autoritet roditelja. Osigurajte da dijete uči prihvatiti i pobjedu i poraz, ali tako što na vašem primjeru vidi kako se to radi na prihvatljiv način. Dakle, nemojte se ljutiti ukoliko gubite tokom igre i vikati zbog toga, jer će dijete misliti da je to poželjno ponašanje, a znamo da nije. Treba dostojanstveno prihvatiti i pobjedu i poraz. To će mu višestruko koristiti u odnosima izvan obitelji. Uglavnom, djetinjstvo bez igre i druženja je nezamislivo.

Tabela 2. Primjeri igara za poticanje razvoja djeteta (Adams, 2010)

UZRAST	OPIS IGRE
Od 3 do 4 godine	Stavite tri krompira različite veličine i tražite od djeteta da ih uporedi. Sa djetetom možete razgovarati o: obliku, izgledu, koji je najveći, a koji je najmanji krompir, koji je najlakši, a koji najteži, možete praviti različite oblike od krompira i ostavljati otisak na papir.
	Možete se sa djetetom igrati tako da nalazite riječi/predmete koji počinju sa određenim slovom, npr. slovo M. Odgovor može biti: mama, maca, maramica i slično. Kada kažete maca, onda možete opisati macu iz komšiluka: koliko ima nogu, koje je boje, koliko ima očiju itd. Pronalaženje riječi na neko slovo može biti izuzetno teško za trogodišnje dijete, ali roditelji trebaju biti strpljivi, ne vršiti pritisak na dijete, povremeno se vraćati na ovu igru i bit će iznenađeni brzim napretkom djeteta.
	Unesite snijeg ili led u kuću, stavite ga u zdjelicu i pratite proces otapanja i pretvaranja u vodu. Dijete prije toga može dodirivati snijeg/ led i govoriti o tome šta osjeća, šta treba obući kada je napolju hladno i slično. Dijete možete pitati šta je suprotno od hladnoće i šta tada oblačimo.
Od 4 do 5 godina	Zajedno možete prstima pisati slova i čitati ih naglas. Slična aktivnost može biti organizirana na način da napišete, npr. veliko slovo A, a onda da na to lijepite, zajedno sa djetetom, unaprijed pripremljene/ iskidane papiriće.
	Roditelj može uzeti neku voćku, npr. jabuku i presijeći je na više dijelova. Jedna jabuka može biti presječena na dva dijela, a druga jabuka može biti presječena na četiri dijela. Uspoređujući dijelove, govorite koji dio je veći, a koji manji, pokušajte sastaviti jabuku u cjelinu i slično. Nakon toga, roditelj i dijete jabuku mogu oprati, oguliti i pojesti.
	Obucite neku uniformu (npr. poštar, policajac, doktor i slično – može se uzeti samo jedan dio ili skrojiti nešto samostalno ili pretvarati se da je neka majica dio uniforme) i igrajte igru uloga. Na taj način možete osigurati učenje stvarnih životnih situacija.

**Od 5 do 7
godina**

Čitajte svome djetetu kada god je moguće: slovarice, brojalice, pjesmice, bajke i jednostavne priče. Neka djeca čitaju sa Vama iz knjiga čak i kada ne znaju slova. Neka opišu šta se nalazi na slici. Neka dijete vidi da i Vi čitate i pišete, jer ukoliko Vas ne vide, malo je vjerovatno da će i samo to raditi. Nakon čitanja uvijek razgovarajte s djetetom o pročitanom sadržaju.

Koristeći različita pomagala, npr. kocke, karte, štapiće i slično igrajte igru računanja sa djetetom.

Izađite zajedno u dvorište. Odaberite jedan cvijet i opišite ga. Opišite sa djetetom rast cvijeta i njegove dijelove, izgled i boju. Pronađite sada neku bubu. Opišite i nju – koliko ima nogu, koje je boje i slično. Usporedite cvijet i bubu.

Komunikacija i interakcija u odnosu roditelj–dijete

“Čovjek može postati čovjekom samo odgojem.”

Kant

Komunikacija i interakcija su povezane

Odgoj je osnovna djelatnost roditelja. Roditelji odgajaju djecu komunicirajući s njima. Komunikacija nije jednostavan proces kako se čini, a podrazumijeva razumijevanje misli i osjećanja koje izražava jedna osoba koja govori i druga odgovara na njih na djelotvoran način (Richman, 1993). Riječ *komunikacija* dolazi iz latinske riječi *communis* što znači **zajedničko**. Dakle, kada ljudi komuniciraju, oni pokušavaju uspostaviti *zajedništvo* s drugima (Thames i Thomanson, 1998). Upravo unutar obitelji komunikacija, odnosno zajedništvo dobiva na značaju, jer samo kroz kvalitetnu – otvorenu, direktnu, podržavajuću komunikaciju/ zajedništvo mogući su pozitivni ishodi odgoja i funkcionalna obitelj.

U komunikaciji postoje tri jednako važne komponente: osoba koja šalje poruku, poruka i osoba koja poruku prima

Roditelji komuniciraju sa djecom verbalno i neverbalno. To znači da je važno ono **što** jedni drugima kažu i napišu, ali i ono **kako** to kažu/ napišu. Neverbalna komunikacija podrazumijeva način na koji ljudi komuniciraju, uglavnom, bez korištenja riječi (izraz lica, položaj tijela, pokreti ruke, položaj glave, odijevanje, geste, ton glasa i slično). Verbalna i neverbalna komunikacija bi trebale biti usaglašene, npr. ukoliko dijete kaže da je sretno, njegovo lice, položaj tijela i ton glasa bi trebali da potvrđuju ono što je rečeno, tj. da je dijete sretno. Međutim, u komunikaciji se dešava i suprotno, pa je zbog toga važno da roditelji prate kod djeteta da li su obje vrste komunikacije usaglašene, tj. da osim sadržaja poruke koju dijete izgovara verbalno, prati i to kako tu

poruku šalje neverbalno. Ono što je jednako bitno, jeste da i roditelj osigura da njegovo obraćanje, razgovor, komunikacija sa djetetom bude usaglašena, te da ono što govori zaista i misli.

Zahvaljujući komunikaciji ostvaruje se interakcija, odnosno utjecaji između roditelja i djeteta. Roditelj utječe na oblikovanje djeteta, ali je važno znati da dijete utječe na vlastito oblikovanje, ali i na razvoj roditeljskih kompetencija, tj. pomažu roditeljima da budu bolji roditelji. Međutim, ne rezultira svaka komunikacija interakcijom, odnosno nema svako obraćanje roditelja djetetu (i obrnuto) efekat koji bi mogao biti odgojni i dovesti do međuutjecaja roditelja i djeteta. Primjer za to je situacija u kojoj se roditelj žali na dijete kojem već peti put govori *jedno te isto*, a dijete i dalje radi *po svome*, kao da mu roditelj ništa ne govori. Ovaj *jednostavan* primjer pokazuje da je roditelj komunicirao sa djetetom, ali nije osigurao interakciju, tj. komunikacija nije rezultirala promjenom ponašanja i nije dovela do onoga što roditelj očekuje od djeteta. To može značiti da je roditelj na isti način pet puta uputio primjedbu djetetu na njegovo ponašanje, očekujući promjenu. Međutim, kako bi do promjene došlo, potrebno je da roditelj razmišlja o tome koji načini komunikacije djeluju kod djeteta, te da mijenja svoj način ophođenja kako bi se interakcija (utjecaj) dogodila. O različitim načinima komunikacije, možete pročitati u nastavku teksta.

“Dijete postaje putokaz u našem roditeljstvu tek onda kad odustanemo od iluzije da smo pametniji i uvijek znamo najbolje. To je prva lekcija koju trebamo savladati u svom odrastanju kao roditelji.”
Sućeska Ligutić, 2013.

Komunikacija ima dublju svrhu u odnosu roditelj–dijete

Komunikacija se primarno uči u obitelji i pomaže u procesu razvijanja mišljenja, podučavanju o okolini, rješavanju sukoba, poticanju i razvoju samopoštovanja i samopouzdanja, prenošenju kulturnih

vrijednosti, tradicije i običaja, iskazivanju potreba, želja, očekivanja i ispunjavanja socijalno prihvatljiv način. Taj proces traje cijeli život. Odnosi koje dijete gradi s ljudima potrebni su mu kako bi se pomoću njih suočilo sa strahom, frustracijama, stresom, samoćom i drugim barijerama osobnog rasta.

Otvorena, direktna i iskrena komunikacija stvara atmosferu koja omogućava članovima obitelji da izraze svoje različitosti isto kao i ljubav i poštovanje

Kroz kvalitetnu komunikaciju obitelj je u mogućnosti rješavati probleme do kojih dolazi u svakoj obitelji (Peterson, 1999). Dnevnim interakcijama djeca i odrasli mogu razviti odnos koji pomaže djetetu učiti o svijetu i sebi. Jedna od najvažnijih vještina za stvaranje tog odnosa je komunikacija, a komunikacija u obitelji je mnogo više od izgovorenih riječi među njenim članovima, jer sa sobom nosi i interakciju, odnosno međutjecaj jednih na druge. Zadovoljni roditelji i djeca komuniciraju svakodnevno, a ne samo kada se pojavi problem ili konflikt. Istraživači vjeruju da kada roditelj ostane u *kontaktu* s djetetom kroz pažnju i razgovor, dijete će rjeđe manifestirati nepoželjna ponašanja, odnosno ponašanja koja ne zadovoljavaju potrebe djeteta.

Prijedlozi za unapređenje komunikacije i interakcije u odnosu roditelj–dijete:

- izrazite poštovanje – saslušajte dijete, nemojte ga vrijeđati,
- pokažite suosjećanje – roditeljima male situacije za djecu mogu biti velike – poštujujte to, razgovarajte sa djetetom kada je tužno, sretno ili zabrinuto, ne govorite dječacima da ne plaču,
- izbjegavajte procjenjivanje – ne dajte djeci etikete i ne obilježavajte cijelu ličnost djeteta, već ukažite na ponašanje – nije dijete *bezobrazno, lijeno ili glupavo*,

- definirajte problem i zajedno pronađite rješenje – uključite dijete u novonastalu situaciju kada god je moguće i dogovorite rješenje,
- koristite primjeren rječnik – ne psovati, ne vrijeđati, ne omalovažavati,
- govorite istinu – ukoliko vi govorite istinu i dijete će raditi na isti način,
- uvijek objašnjavajte djeci nepoznate riječi – nemojte izbjegavati koristiti *teške* riječi sa mlađom djecom,
- razgovarajte s djecom o različitim temama bez potcjenjivanja djetetovog razumijevanja određene teme – sa djecom razgovarajte o svemiru, smjeni godišnjih doba, rijekama i planinama, sreći, ljubavi, prijateljstvu i slično – isplatit će se u njegovom kasnijem funkcioniranju,
- komunikacija treba biti dvosmjerna – kada upućujete djeci informacije, upute, poruke uvijek dozvolite i povratnu informaciju od djeteta, neka većinu vremena vaša komunikacija bude razgovor,
- dozvolite aktivno sudjelovanje djeteta u razgovoru s vama – dozvolite djetetu da vam se obraća, da pita i negoduje,
- podijelite s djetetom aktivnosti/ iskustvo koje ste doživjeli kada niste bili s njim, a ne tražite samo da dijete priča o tome kako je ono provelo svoj dan – pitajte dijete kako se osjećalo dok je crtalo u vrtiću i s kim je to radilo, a ne kako je bilo u vrtiću, te ispričajte neki događaj iz vašeg dana,
- postavljajte konkretna i jasna pitanja kako biste dobili konkretne i jasne odgovore,
- uvijek koristite komunikaciju za odgojni utjecaj – unaprijed razmišljajte o tome šta vaša riječ ili postupak može *reći* djetetu i koje posljedice će imati.

Da bi komunikacija bila uspješna, roditelji djeci moraju dokazati da su im ljudi i osjećaji važniji od stvari (Ginott, 2005). Hundeide (1996. prema: Pećnik i Starc, 2010) navodi tri različita tipa dijaloga usmjerena na komunikaciju roditelja i djeteta:

Emocionalni dijalog se uspostavlja pokazivanjem bezuvjetne ljubavi, davanjem podrške i praćenjem dječijih poruka, a njime se razvija privrženost i temeljno povjerenje za sebe i druge.

Spoznajni dijalog se događa u onim trenucima kada roditelji sudjeluju u aktivnostima zajedno s djetetom i pri tome ih opisuju i objašnjavaju. Osim objašnjavanja doživljava roditelji trebaju nova iskustva stavljati u kontekst s nekim prošlima te tako dijete učiti da razlikuje, promatra, uočava i slično.

Usmjeravajući dijalog se odnosi na reguliranje djetetova ponašanja uz pravila i granice. Uz pomoć ovog dijaloga se postiže dječija odgovornost za vlastito ponašanje.

Važan dio komunikacije nije samo govoriti, nego slušati što drugi govore. Kako bi se postigla uspješnija komunikacija u međuodnosima roditelja i djece, oni trebaju prvenstveno naučiti aktivno slušati. Suština aktivnog slušanja roditelja jeste u obraćanju pažnje prema djetetu dok govori, *čitanju između redova*, tj. osluškivanje da li dijete govori o nečemu direktno ili kroz indirektna pitanja, možemo doći do srži onoga što se dešava u djetetovom životu, te uočavanju osjećanja koja se kriju u rečenicama koje izgovara ili postupcima koje radi u konkretnoj

situaciji. Ukoliko dijete dođe kući i baci torbu u ćošak, potrebno je dozvoliti djetetu da se smiri, te utvrditi šta se desilo u školi ili na putu od škole do kuće, što je uznemirilo dijete, posebno osluškajući osjećanja koja se kriju iza tog postupka (bacanja torbe). Pogrešno bi bilo vikati na dijete zbog bacanja torbe u smislu *da li on zna koliko to košta, da neće dobiti novu torbu kada se ova podere, da se ne može ponašati tako dok je "pod našim krovom"* i slično. Time se prekida komunikacija i produbljuje konflikt, a oštećuje interakcija u budućnosti.

Roditelj u svojoj komunikaciji treba koristiti direktno obraćanje, objašnjenje, upućivanje, oslobođeno etiketa i bez usmjeravanja na cjelokupnu osobnost djeteta zbog određenog ponašanja koje je rezultat učenja djeteta o sebi, drugima i okolini ili kao reakcija na odbacivanje, uvrede, ponižavanje i slično. Dijete je otvoreno i spremno na saradnju, izuzev ukoliko objektivne okolnosti ugrožavaju njegov integritet. Tada se u potpunosti prilagođava i gubi *svoje ja* ili neprihvata ugrožavanja identiteta kroz pokazivanje neprihvatljivih oblika ponašanja. U direktnoj komunikaciji mogu pomoći *Ja poruke* koje predstavljaju komunikacijsku tehniku kojom se značajno doprinosi da nas se bolje čuje i razumije, te smanjuje mogućnost sukoba i ne povređuje sagovornika. Najjednostavnije ih je prikazati pomoću sljedećeg opisa:

"JA" - PORUKA

Osjećam se _____ (treba reći kako se osjećamo)
Kada ti _____ (dati konkretan opis ponašanja, bez etiketa)
Zato što _____ (zbog čega nam to ponašanje izaziva taj osjećaj)
Stoga _____ (opisati tačno ponašanje koje želim, trebam, hoću, neću...)

Kada pričamo s manjom djecom, *ja poruke* moraju biti kratke i jasne, a kad pričamo sa starijom djecom, moguće je dodati i koju će oni korist imati od toga što sarađuju, odnosno ako naprave to što mi očekujemo kao primjereno ponašanje. *Ja poruka* nije čarobni štapić, ona ne

osigurava 100% saradnju, ali povećava nivo saradnje i mogućnost da su *obje strane* tačno čule što ona *druga strana* želi, što joj treba ili što joj smeta. Naprimjer, potpuna *ja poruka* bi glasila: **Ljuta sam zato što nisi pospremio svoju sobu i time ne poštuješ naš dogovor. Stoga, očekujem da soba bude pospremljena do kraja dana.** Kratka *ja poruka*, koja bi bila primjerena mlađoj djeci, bi glasila: **Smeta mi što mi skačeš po koljenima jer me bole. Prestani odmah.** *Ja poruke* mogu primjenjivati roditelji i djeca.

Izuzetno je značajno podučiti djecu asertivnom ponašanju koji predstavlja stil komunikacije koji omogućava da osoba izrazi svoje stavove, potrebe, želje i osećanja tako da ne budu povrijeđena osjećanja ili prava druge osobe. To znači da bi roditelji trebali podučavati djecu da iskažu sve navedeno, ali da pritom ne povređuju druge iz svoje okoline. Isto vrijedi i za roditelje. Npr. „*Razumijem da želiš gledati još jedan crtani film, ali je već kasno. San je važan, jako potreban za razvoj i omogućava funkcioniranje u svakodnevnim aktivnostima. Vrijeme je za spavanje.*“ Loše djelovanje je ukoliko roditelj zadržava pasivni ili agresivni način ponašanja, čime ugrožava vlastita ili dječija prava, stavove, želje i osjećanja. Način na koji se ponaša roditelj direktno utječe na ponašanje djeteta, jer *Nemojte se brinuti što vas djeca ne slušaju, brinite se što vas gledaju*, kaže Robert Fulghum, američki pisac i profesor. To znači da **roditelj treba komunicirati ono što želi vidjeti kod djeteta, ali i sam živjeti ono na šta upućuje djecu, jer tek tada komunikacija dovodi do interakcije.**

Aktivno slušanje i upućivanje *ja poruka* i *asertivnih poruka* su tehnike kojima preveniramo nesporazume u komunikaciji i konfliktne situacije. Međutim, one su nekada neizbježne. Djecu treba podučavati da ne izbjegavaju rješavanje konflikata, nego da to rade na adekvatan i konstruktivan način. Jedan od takvih načina rješavanja konflikata je po modelu *pobjednik-pobjednik* (Gordon, 1997).

Kod primjene ovog modela svi su dobitnici, jer se traži rješenje koje je prihvatljivo i za roditelja i za dijete. Ovaj model stvara veću motivaciju

djeteta da realizira postignuti dogovor jer je sudjelovalo u njegovom donošenju, čime se postiže princip sudjelovanja. U ovim situacijama, budući da je prethodno postignut dogovor, potkrepljenje djeteta je minimalno.

Sušтина modela *pobjednik-pobjednik* jeste u tome da je i roditelju i djetetu stalo da nađu rješenje situacije u kojoj se nalaze, da koriste parafraziranje prilikom slušanja, ja poruke i asertivne poruke, da čitaju između redova, i istraju dovoljno dugo dok ne pronađu zadovoljavajuće rješenje

Praksa je pokazala da se ovaj model može uspješno koristiti i s djecom predškolskog uzrasta, samo situacije koje se rješavaju trebaju biti jednostavnije, baš kao i rješenje. Ovaj model nije jedini model rješavanja konfliktata i nije svaka situacija ona u kojoj je potrebno i moguće tražiti kompromis, ali jeste prilika da se značajan broj konfliktnih situacija između roditelja i djeteta rješava na obostrano zadovoljstvo.

Gossen (1994) uvodi koncept restitucije i predstavlja je kao metodu koja je zamjena za kažnjavanje i kontrolu, te razvija samodisciplinu kod djeteta kako bi promišljali o vlastitim postupcima i tražili rješenje problema.

Cilj restitucije jeste da dijete shvati da je cilj discipline njegovo jačanje i podučavanje, te da na problem gledaju kao na priliku da poboljšaju ponašanje ili isprave počinjenu pogrešku

Na taj način zadržava se pozitivan odnos između djeteta i roditelja, a dijete se pritom ne osjeća poniženim niti manje vrijednim. Ne stavlja se težište na krivnju ili pogrešku, nego na to kako situaciju popraviti. Dakle, restitucijom djeci šaljemo poruku da je uredu pogriješiti (jer to se dešava svima svaki dan), ali da se greške trebaju popravljati. Naprimjer, ukoliko dijete pokvari igračku, pitamo ga šta će učiniti da bi nadoknadio učinjenu štetu? Potrebno je dati dovoljno vremena

djetetu da razmisli o rješenju. Mlađem djetetu roditelj pruža podršku u procesu osmišljavanja mogućih rješenja, dok s vremenom ne nauči samostalno kreirati rješenje. Roditelj nikako ne bi trebao odlučivati umjesto djeteta o rješenju. Prihvatljivi prijedlozi za nadoknadu štete bi bila da samostalno popravi igračku, da zamoli nekog od odraslih da mu pomogne u popravljaju igračke, da da neku drugu igračku u zamjenu za pokvarenu i slično.

Sve navedene komunikacijske tehnike su vještine koje je moguće naučiti, ali je za to potrebno vrijeme i strpljenje, pa je roditelje i djecu važno ohrabriti da ne odustanu nakon prvog neuspješnog pokušaja.

Odnos braće i sestara u obitelji i drugi odrasli u obitelji

„Možda neću moći da riješim sve tvoje probleme, ali ti obećavam da se s njima nećeš morati sama suočiti.“

Nepoznat autor

Braća i sestre (*engl. sibling*) su članovi obitelji koji su vrlo suptilno utkani u naše živote, a njihov utjecaj na našu ličnost značajniji je nego što ponekad mislimo. Taj odnos je toliko specifičan da sve ono što međusobno dijelimo čini taj odnos potpuno jedinstvenim bez obzira na to koliko godina imamo, koliko smo udaljeni jedni od drugih i koliko imamo prijatelja. Braća i sestre su možda i jedine osobe s kojima možemo razgovarati o osobnim životnim fazama promjena i fazama stabilnosti jer nas poznaju iz različitih perioda našeg života.

Kažu da je jedna od najtrajnijih veza koja postoji između ljudi ona između braće i sestara. Ti odnosi imaju ogroman utjecaj na odrastanje, životnu orijentaciju i život svake osobe (Schneewind, 2010). U životu svake osobe, ovi su odnosi najdugovječniji (Kasten, 2003: 21). Odnosi među braćom i sestrama su odnosi na osnovu kojih se kreiraju veze s partnerima i prijateljima. Braća i sestre su, uz roditelje, drugi po redu izvor odnosa privrženosti (Walper i sur. 2009: 20), posebno kod djece koja odrastaju u rizičnim obiteljskim prilikama i neadekvatnim odnosima s roditeljima.

VJEŽBA

Imate li vi brata ili sestru?
Kako biste opisali vaš odnos?
Prisjetite se najljepšeg zajedničkog događaja.
Kako odnos s vašom braćom/sestrama utječe na odnos vaše djece jednih prema drugima?

Međudjelovanje braće i sestara uvijek je dinamičan proces, a Dunn i Kandrick (1982) su u svom istraživanju ustanovili da se odnosi među braćom i sestrama mogu razviti uglavnom u dva osnovna pravca: braća i sestre mogu imati većinom pozitivne i prijateljski orijentirane interakcije ili mogu imati većinom hladne, neprijateljske ili čak agresivne odnose.

Ljubomora je prilično uobičajena reakcija starijeg djeteta na novu situaciju u obitelji, tj. rođenje brata/sestre. Također je, uglavnom, i prolaznog karaktera. Dijete se može ponašati agresivno, imati napade bijesa, željeti ozlijediti brata/sestru, ignorirati sve druge članove obitelji ili se može pojaviti regresija (ponovno mokrenje u krevet, gugutanje ili tepanje iako dijete zna pričati, plakanje, sisanje prsta, želja da se hrani bočicom, traženje pelene iako je više ne koristi i sl).

VJEŽBA

Dozvolite starijem djetetu da sudjeluje u brizi i njezi mlađeg djeteta. Neka vam donese pelenu, neka mu stavi puder ili namaže stomačić, pričuva bočicu, pjevuši uspavanku i sl.

U nastavku navodimo primjer brata koji je zavolio svoju sestru i prema njoj se ponašao na najbolji mogući način.

“Moju malu sestru sam zavolio od prvog momenta više nego bilo koju igračku, više nego moju majku, i ta mi je ljubav proizvodila stalnu želju da je gledam. Ja sam kao ‘stručnjak’ zaključivao da je ona gladna ili da joj je hladno i u tom nastojanju htio samostalno da joj dajem hranu ili da je oblačim u moju odjeću... Ja bih ležao po cijeli dan u mom krevetiću, držao moju sestru pored sebe i zabavljao bih je raznim igračkama i crežima.”

Sergej Aksakoff, ruski pisac

Roditelji djeci, najčešće, prenose pravila ponašanja koja se odnose na formalne situacije/ situacije ponašanja u javnosti, dok su braća i sestre modeli koji se odnose na ponašanja u neformalnim okolnostima

(Kramer & Conger, 2009). Isti autori navode da je poznato da mlađa djeca od starije usvajaju i pozitivne, ali i negativne obrasce ponašanja. Možemo zaključiti da su utjecaji braće i sestara dobrim dijelom zaslužni za ono što smo sada, pa je zato važnije njegovati pozitivne odnose među djecom kako bismo povećali šansu da i taj utjecaj bude pozitivniji. U mnogim je kulturama (Cicirelli, 1995) uobičajeno da djecu podižu, odgajaju i o njima se primarno brinu njihova starija braća i sestre, pa je taj utjecaj daleko snažniji i dugotrajniji.

“Od kada znam za sebe pomagala sam u kući oko suđa, a potom sam dobivala i druge obaveze kako sam postajala starija. Bilo nas je jedanaestero oko stola svaki dan. Život se sastojao od prljavog posuđa čije pranje je trajalo čitavu vječnost. Moj zadatak je bio i da svako jutro pripremim i zapakujem pet užina za školsku djecu, kao i da postavim stol za doručak. Blijedo se sjećam pranja, hranjenja i čuvanja bebe kada sam imala samo sedam godina. Biti najstarija kćer u mnogobrojnoj obitelji znači odrasti sa mnogo neispunjenih želja.”

Primjer iz knjige autorice A. Pašalić Kreso (prema: Dunn, 1985:73)

Direktni utjecaj braće i sestara jednih na druge može se očitovati kroz povećavanje razlika među njima, ali i tako da taj utjecaj ne mora nužno značiti povećavanje razlika. Naprimjer, jedno dijete može biti agresivno prema svojoj sestri/bratu, ljubomorno na njen/njegov odnos s roditeljima, bijesno na njene/njegove sposobnosti i navike. S druge strane, drugo dijete će se diviti sposobnostima svoga brata/sestre, ugađati mu/joj čak i onda kada je ta naklonost odbijana. Loši odnosi među braćom i sestrama su mogući i često se objašnjavaju razlikama u osobnostima i međusobnim sukobima. To jesu svakako razlozi koji mogu narušiti odnos, ali i odnos naših roditelja s njihovom braćom i sestrama može utjecati na naš odnos s braćom i sestrama, pa tako i taj naš odnos može uticati na odnos među našom djecom. Odnosi braće i sestara često započinju rivalstvom, a kako se roditelji nose s tom pojavom, pokušavaju li je smjestiti u neke granice ili je suptilno potiču ili ignoriraju, utječe na kasniji odnos među njihovom djecom.

Braća i sestre se mogu i diviti jedno drugom, kopirati i međusobno se identificirati, zajednički se suočavati s problemima i poteškoćama, oponašajući one kvalitete koje im se sviđaju kod onog drugog. U zreloom dobu, bez obzira na fizičku ili psihološku distancu, odnos braće i sestara može i dalje biti poseban.

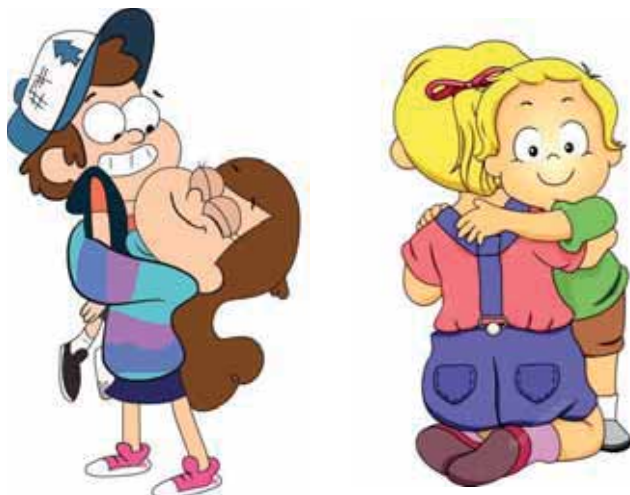
Kako možete **poticati pozitivne i prijateljski orijentirane interakcije** među djecom:

- aktivno ih slušajte i pomozite da verbaliziraju neizrečeno,
- potičite ih da izraze emocije na prihvatljiv način i vi to isto činite,
- stavljajte ih u situacije u kojima će brinuti jedni o drugima,
- kreirajte situacije u kojima trebaju nešto zajedno napraviti umjesto *ko će prvi* i *ko će bolje*,
- dajte im vrijeme koje će provesti zajedno bez odraslih,
- motivirajte ih na zajedničku igru,
- dopustite da svoje razmirice pokušaju riješiti sami,
- naglasite posebnosti, interese, talente i kvalitete svakog djeteta pojedinačno umjesto da ih upoređujete,
- imajte vrijeme nasamo sa svakim djetetom i dogovorite se šta je to što želite raditi za to vrijeme kako bi se svako od njih osjećalo posebno, ali i znalo da će doći vrijeme i za njihovo vrijeme nasamo s vama,
- obraćajte se djetetu s poštovanjem i uvažavanjem čak i kada se osjećate uzrujano ili ljutito, jer i tada modelirate ponašanje svakom od svoje djece,
- jačajte osjećaj zajedništva kako bi dijete obitelj doživjelo kao cjelinu, a ne brata/sestru kao suparnika,
- upućujte ih jedne na druge.

Zahvaljujući životu u obitelji s braćom i sestrama, kao važnim faktorima socijalizacije, djeca mogu naučiti važne životne vještine kao što je život u zajedništvu, saradnja, dijeljenje stvari/igračaka/prostora, ali i shvatiti da je svaka osoba jedinstvena i posebna. Mogu naučiti kako

rješavati probleme, biti asertivni i snalažljivi. I, što je najvažnije, mogu voljeti bez obzira šta drugi odluči uraditi.

Slika 1. Pozitivno orijentirane interakcije braće i sestara

(preuzeto sa: <https://depositphotos.com/39462847/stock-photo-sibling-hug.html>
i <https://www.pinterest.de/pin/595178906974728950/>)

Rodbinski i odnosi s drugim odraslim su, pored obiteljskih, srž dječijeg socijalnog razvoja.

*„Ako ste ikada željeli promijeniti svijet,
aktivno sudjelovanje u odgoju unuka savršena je prilika za to“
Carson, 1996 (prema Dujmović, 2008)*

Obiteljski život u kojem sudjeluju pripadnici treće generacije (bake/nane i djedovi), tetke, ujaci, rođaci i drugi, može biti znatno složeniji i kompleksniji. Takva struktura i dinamika znatno utječe na ukupnu atmosferu u obitelji, odnose među članovima obitelji, a samim tim i na razvoj djeteta. To se dešava posebno zato što svako od njih nastoji

ostvariti vlastiti odgojni utjecaj na dijete. Ti utjecaji mogu biti i pozitivni i negativni, ali su neizbježni.

Bake/nane i djedovi su prepoznati kao važni resursi koji pomažu obiteljima u kriznim situacijama, jačaju njihovu otpornost i imaju pozitivan doprinos cjelokupnom funkcioniranju obitelji (Kalil, 2003; Sharma, 2000; Kurrien i Vo, 2004, prema Thang i sur., 2011).

Do naglašavanja važnosti uloge koju pripadnici treće generacije imaju u savremenoj obitelji dovele su situacije poput povećanja broja jednoroditeljskih obitelji, rastava brakova, nezaposlenosti roditelja, ali i veće uključenosti žena u tržište rada (Lakó, 2014). Ochiltree (2006) navodi da mnogi od njih ulažu svoje vrijeme, novčana sredstva, pažnju, ljubav i slično u svoje unuke i time daju svoj doprinos današnjem društvu više no ikad. Istraživanje čiji su rezultati objavljeni u magazinu *Journal of Research on Adolescence pokazalo je da* djeca u čijem čuvanju sudjeluju bake/nane i djedovi odrastu u pametnije i ljubaznije adolescente.

Blizak odnos djece s bakom/nanom i djedom pozitivno utječe na unuke koji su se u kasnijoj dobi više brinuli o osobama koje nisu članovi njihove obitelji i prijatelji, za razliku od onih tinejdžera koji nisu imali blizak odnos s djedom i bakom/nanom, pokazala je ova studija, između ostalog.

I u našem društvu je posljednjih godina sve češći primjer oslanjanja na *baka/nana servis*. Iako roditelji to doživljavaju kao iznimno važnu podršku njihovom roditeljstvu, ipak ih možemo čuti i kako se žale da se bake/nane i djedovi previše *petljaju* u odgoj djeteta ili svojim popuštanjem *narušavaju/ruše* autoritet roditelja, što rezultira onda njihovim međusobnim sukobima. Ako bake/nane i djedovi, tetke, ujaci, rođaci i drugi odrasli ne žive u istom domaćinstvu/gradu/državi, jednako treba nastojati negovati obiteljske veze i odnose i koristiti prednosti savremene tehnologije u te svrhe.

Slika 2. U toplom bakinom/ naninom zagrljaju
(preuzeto sa: <http://www.lifeintheusa.org/hug-me-grandma/>)

Bake/nane i djedovi mogu pozitivno djelovati na djetetov socijalni, emocionalni i psihički razvoj, te činiti optimalnu zamjenu za roditelje u vrijeme njihove odsutnosti. Ovo se posebno može iskoristiti u trenutku prvih dužih odvajanja od roditelja ukoliko dijete voli inače provoditi vrijeme s bakom/nanom i djedom. No, tu se treba ostati oprezno budući da bake/nane i djedovi nisu roditelji. Bitno je razdvojiti njihovu ulogu i ulogu roditelja, te prevenirati potencijalne probleme. Ti problemi se mogu ogledati u tome da imaju različite stavove kada je u pitanju popustljivost/strogost roditelja prema djetetu, šta bi dijete trebalo obući/jesti, treba li ići u vrtić ili ne, kako bi trebalo provoditi slobodno vrijeme i sl. S druge strane, roditelji često zamjeraju pretjerano *petljanje* u njihove odluke, *kvarenje* djece radi pretjerane popustljivosti, pretjeranu osjetljivost na dječije želje i sl. Problemi nastaju kada se granice i očekivanja nikako ili nedovoljno jasno postavje, verbaliziraju i argumentiraju. U jednom trenutku sukobi dobiju na

važnosti i to ko će u sukobu pobijediti, a i jedni i drugi zaborave dijete staviti u fokus i posvetiti se njegovom najboljem interesu.

Slika 3. U sigurnom djedovom zagrljaju

(preuzeto sa: <https://www.canstockphoto.es/ni%C3%B1os-abuelito-palo-45120833.html>)

Prilikom postavljanja granica, uvijek je prvo važno naglasiti koliko su baka/nana i djed važni za djetetov rast i razvoj, te da se njihova nastojanja, trud i vrijeme koje ulažu itekako cijene. Važno je i pokazati/reći kako se roditelj osjeća kada mu se nameću njihova uvjerenja i/ili govori kako nedovoljno/neadekvatno/nekompetentno brinu o djetetu. Razgovor bi trebao vratiti u fokus dijete i otvoriti prostor o tome kako, svako iz svoje uloge, može doprinijeti najboljem interesu djeteta. O pozitivnom utjecaju baka/nana i djedova u najboljem interesu djeteta pokazala su brojna istraživanja (Smith, 2003; Ochiltree, 2006; Griggs i sur., 2010; Kenner, Ruby, Jessel, Gregory i Arju, 2007; Jane i Robbins, 2007; Schaie i Willis, 2001), a u nastavku donosimo prijedloge nekih aktivnosti koje mogu doprinijeti ukupnom pozitivnom utjecaju na razvoj djeteta:

AKTIVNOSTI

Bake/nane i djedovi, ali i drugi zainteresirani odrasli u obitelji mogu sudjelovati u različitim aktivnostima s djecom:

- **djelovanje na individualni razvoj:** zajedničke aktivnosti, kontakt i njegovanje međusobnih odnosa, odlazak u park, zajednička igra,
- **pružanje instrumentalne pomoći:** pripremanje hrane za unuke, vođenje i odlazak po njih u školu, vođenje na izvanškolske aktivnosti ili kod liječnika,
- **zadovoljavanje bioloških i psiholoških potreba:** briga o djeci kada se razbole, te preuzimanje brige o djeci na određeno vrijeme (za vrijeme školskog raspusta, kada su roditelji službeno odsutni ili kada se na specifičan način trebaju posvetiti jednom svom djetetu),
- prisustvo i podrška školskim priredbama, natjecanjima, sportskim utakmicama,
- vođenje unučadi na izlete ili putovanja, te prenošenje vlastitih iskustava i znanja,
- **transgeneracijski prijenos odgojnih vrijednosti:** bonton, pričanje priča i bajki, recitiranje pjesama, pjevanje uspavanki i narodnih pjesama, moralne vrijednosti, obiteljska tradicija i obiteljska historija,
- zajedničko kuhanje, vrtlarenje, popravljavanje stvari, čišćenje kuće, odlazak u kupovinu,
- gledanje filmova, razgovor o muzici i knjigama,
- zajedničko bavljenje sportsko-rekreativnim aktivnostima: planinarenje, šetanje, vožnja biciklom, plivanje
- dijeljenje privatnih problema i briga unučadi s bakama/nanama i djedovima, savjetovanje i pružanje podrške u različitim fazama odrastanja kroz koje prolaze...

Brojni su načini na koje drugi odrasli u obitelji sudjeluju u odgajanju djece i doprinose njihovom pozitivnom razvoju. Svojim aktivnim prisustvom u životima djece uistinu mogu obogatiti njihov život, te roditeljima pružiti podršku i pomoć kako bi cjelokupni razvoj bio u najboljem interesu djeteta.

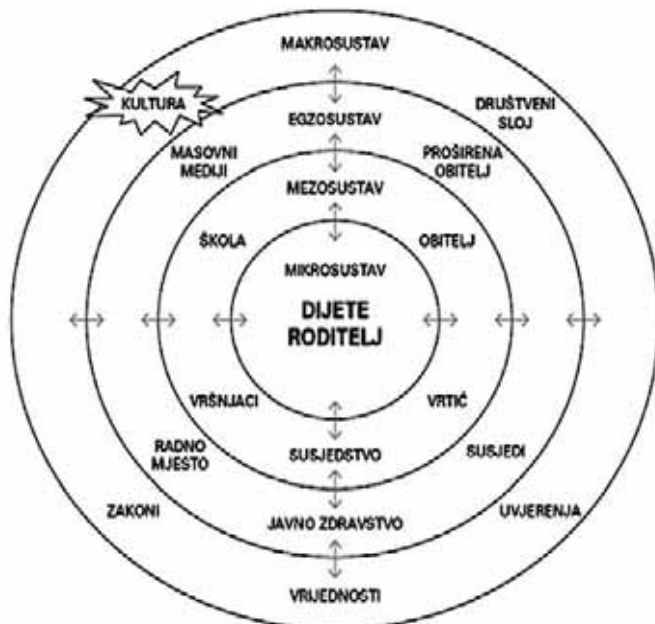
Slika 4. I bake/nane i djedovi uživaju u različitim aktivnostima
(preuzeto sa: <https://es.dreamstime.com/stock-de-ilustraci%C3%B3n-mujer-mayor-sana-image47879552>)

Roditelji imaju potrebu i pravo na adekvatnu podršku

Iako su roditelji u svojoj najvažnijoj ulozi često prepušteni *sami sebi*, neophodno ih je podsjetiti da pozivaju **osobe i institucije iz okruženja da ih podrže u roditeljstvu**. Ekološka systemska teorija koju je razvio Bronfenbrenner (1979, 1989; prema: Pašalić Kreso, 2012) naglašava neophodnost razumijevanja pojedinca u njegovom neposrednom okruženju. Prema ekološkoj systemskoj teoriji četiri su važna sistema/okruženja koji utječu na razvoj pojedinca. Najbliži sistem pojedincu je **mikrosistem** u koji ulaze: obitelj, susjedi, vrtić, škola, vršnjaci, zdravstvene ustanove, vjerske ustanove i slično. Dakle, osobe i institucije koje su najbliže pojedincu. Sistem koji povezuje različite kontekste iz mikrosistema je **mezosistem**. **Egzosistem** je šire okruženje koje uključuje medije, socijalne službe, pravne službe iz zajednice. Pojedinaac može ne komunicirati direktno sa ovim resursima iz zajednice, ali oni mogu imati značajan utjecaj na njegovo funkcioniranje. Četvrti va-

žan sistem je najšire okruženje, a to je **makrosistem** u koji spadaju: kultura, tradicija, društveno uređenje države, socio-ekonomski status države i slično.

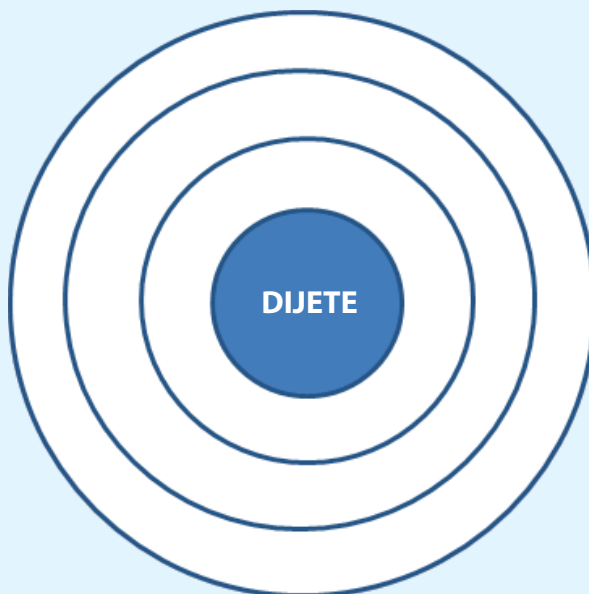

Posmatrajući ovo objašnjenje ekološke teorije otvara se prostor u kojem je neophodno pozvati roditelje da u roditeljvanje uključe svoju djecu, bračnog partnera, svoju braću i sestre, treću generaciju i drugu rodbinu, resurse iz zajednice, kao što su: odgojno-obrazovne ustanove, centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove, centri za mentalno zdravlje, obiteljsko savjetovalište, općine, ministarstva, nevladine organizacije i druge institucije koje postoje u zajednici.

Angažiranjem drugih osoba i institucija roditelj, osim unapređenja roditeljskih kompetencija, omogućava *vrijeme i prostor za sebe*. Bavljenje sobom u *vremenu za sebe* može biti čitanje knjige, gledanje omiljene serije na televiziji, bavljenje sportom i/ili hobiem, izlazak sa prijateljima/icama i slično. Ne treba zaboraviti da svi trebaju *pauzu* i da zbog toga nisu lošiji roditelji.

VJEŽBA

Po uzoru na gore nacrtani Bronfenbrennerov krug, prikazite svoju obitelj i sve one pojedince i institucije s kojima imate ostvaren odnos i/ili možete dobiti neophodnu podršku.

Obiteljsko okruženje kao poligon za stjecanje kompetencija roditelja i djeteta

Dragi roditelji,
važan je *cilj*

Kako bi roditeljstvo bilo što kvalitetnije i uspješnije, neophodno je da svaka obitelj dogovori **vrijednosti** koje želi njegovati u svojoj obitelji, razvijati kod svoje djece i koristiti ih kao smjernicu u obiteljskim situacijama. Mogli bismo reći da je važno znati **šta želimo postići na kraju**, tj. šta bismo htjeli da naše dijete bude/postane kada odraste. Npr. neki roditelji žele da je dijete živo i zdravo, drugi da je dobar čovjek, treći da ostvari bogatstvo, četvrti sve ovo zajedno i više od toga. Upravo spoznaja o tome što je **cilj** bivstvovanja u obitelji i odgoja djece može osigurati kvalitetnije, uspješnije i nešto jednostavnije roditeljavanje. Ukoliko npr. želimo da dijete bude iskren čovjek, to znači da ćemo dijete upućivati da uvijek govori istinu, da za govorenje neistine preuzme odgovornost, ali to znači da bi roditelj trebao biti onaj koji govori istinu.

Dragi roditelji,
važno je da
dijete bude
živo i zdravo

Prema istraživanjima odgojne prakse u različitim društvenim zajednicama i kulturama LeVinea (1974; prema: Pašalić Kreso, 2012) izdvojila su se tri osnovna cilja kojima teže obitelji: cilj preživljavanje, ekonomski cilj i cilj samoaktueliziranja. Ovaj zaključak upućuje da je važno osigurati preživljavanje djeteta, ali i **stvarati prilike** za njegovo dobro zdravlje i **pozitivan rast i razvoj**. Međutim, roditeljska uloga se ne bi smjela zadržati na stavu *samo neka je živo i zdravo*, što jeste važno za daljnje aktivnosti i planove, **ali ne smije biti jedini cilj**. Osim zdravlja, po-

trebno je razvijati kod djeteta sposobnosti, znanja i vještine koje će osigurati ekonomsku nezavisnost, tj. osigurati prostor za kvalitetno formalno i neformalno obrazovanje i informalno učenje, ali i razvoj lične i društvene odgovornosti, različitih osobina, usvajanje karakteristika svoje vlastite kulture, usvajanje zdravih životnih stilova, izgradnja vlastitog statusa i samozadovoljstva.

**Dragi roditelji,
razvijajte
odgovornost
kod djece**

Odgovornost može biti subjektivna (unutrašnja) i odnosna (vanjska). Unutrašnja **odgovornost** je odgovornost koju čovjek ima prema sebi, tj. prema vlastitim granicama, potrebama, osjećajima i ciljevima. Vanjska odgovornost je odgovornost prema društvenim i kulturnim vrijednostima i vrijednostima sistema koji su izvan pojedinca, tj. odgovornost prema drugoj instanci i drugom čovjeku. U prošlosti se pojedinac morao pokoravati više vrijednostima i navikama koje su bile izvan njega. Ako te vrijednosti nisu imale smisla ili se nisu podudarale s unutrašnjom odgovornošću, morale su se sakriti. Naglasak je bio na poslušnosti. Međutim, danas se sve više insistira na **preuzimanju odgovornosti** za svoje ponašanje prema sebi, vlastitom životu, funkcioniranju u odnosu na svoje potrebe, osjećanja i ciljeve, ali i prema ljudima iz okoline. To omogućava da osoba snosi posljedice za svoje ponašanje prema sebi i/ili drugima, a da pritom ne traži izgovor za isto. Odgovornost je ključna za postizanje saradnje (potreba za dobrim odnosima s drugima i da uvažavamo tuđe zahtjeve i interese) uz očuvanje integriteta (potreba da udovoljimo sebi i da zastupamo svoje interese). To bi značilo da roditelji ne mogu okriviti dijete, supružnika ili državu za svoje

ponašanje prema djetetu, niti dijete može to učiniti u odnosu na brata/sestru/roditelje. Neophodno je kod djece razvijati odgovornost, **a ne zahtijevati poslušnost**. Kratkoročno, poslušnost može olakšati roditeljsku ulogu, ali dugoročno je odgovornost ta koja omogućava da će dijete u odrasloj dobi moći zaštititi vlastite interese, slobodu, izbore i integritet, ali istovremeno preuzeti posljedice za svoj odnos prema drugim ljudima.

**Dragi roditelji,
dobro ponašanje
traži vrijeme**

Djeca vrlo često čuju od odraslih da je *dobar dječak* ili *dobra djevojčica*, odnosno da *nije dobar dječak/nije dobra djevojčica*. Ovakav stav je potpuno pogrešan, jer time uzimamo u obzir cijelo dijete kod svakog postupka, a trebali bismo posmatrati i identificirati **ponašanje** koje je prihvatljivo ili nije prihvatljivo. Dakle, neophodno je izostaviti iz rječnika etikete koji obilježavaju cijelo dijete kao dobro ili loše. Etikete su riječi koje koristimo kada želimo djetetu pridodati određenu osobinu. Njima se etiketiraju sklonosti djeteta i na neki način pokušava predviđati njegova budućnost. No, to nije dobro koristiti u odnosu sa djetetom. Etikete se ubrajaju u moćne alate koji oblikuju dječiji odnos sa svijetom, ali i značajno ograničavaju njihov prostor. Ovim se riskira da se ugrozi dječiji razvoj i ispunjeno djetinjstvo. Dakle, potrebno je izbjegavati *jednostavne* etikete, kao što su: sportista, pametan, lijenčina, mršavko, izaziva nevolje, marljivac, crna ovca, neuspješan, smiješan, ljepotica, prava glumica, glupan i slično, već koristiti rečenice koje opisuju konkretno ponašanje djeteta. Važno je ukazivati djeci na ponašanja koja **odobravamo ili ne odobravamo** što je u skladu sa postavljenim vrijednostima koje njegujemo u našoj obitelji

i želimo razvijati kod naše djece. Ukoliko želimo djeci ukazati na ponašanje koje jeste ili nije u skladu s vrijednostima koje njegujemo, onda se mogu koristiti *ja poruke* kako bi se istaklo konkretno ponašanje. Međutim, ono što je važno jeste razumjeti da se *dobro*, odnosno ponašanje koje je prihvatljivo uči i da je za njegovo internaliziranje potrebno odgovarajuće vrijeme i strpljenje, što zavisi od složenosti ponašanja, očekivanjima roditelja, uzrastu djeteta i slično. Dakle, nije moguće djetetu samo reći: *Budi dobar dječak*, već je neophodno očekivano ponašanje vježbati više puta u različitim situacijama. Npr. ukoliko dijete uči plivati, damo mu mogućnost da se malo brčka u plićaku, da ga podrži stariji brat/sestra ili roditelj, da koristi šlauf i slično. Međutim, kada dijete treba naučiti kako se ponašati u gostima, za to dobiva malo ili nimalo vremena i strpljenja, odnosno jednostavno dobije rečenicu: *Budi dobar*. U ovoj situaciji bi bilo značajno da opišemo djetetu tačno ponašanje koje očekujemo od njega prilikom posjete prijateljima, te da to ponavljamo više puta. U periodu posjete dobro je povremeno podsjetiti dijete na razgovor, te usmjeriti ga ukoliko njegovo ponašanje ne odgovara očekivanjima. Što je dijete manje, bit će potrebno dati više slobode u ponašanju, ali i više vremena za učenje prihvatljivog ponašanja. Također, bilo bi važno da prve posjete budu kod bliže rodbine i ljudi koji su spremniji za razumijevanje djeteta, nego kod osoba koje očekuju dugotrajno sjedenje djeteta na jednom mjestu.

Izraz *autoritet* je preuzet iz latinskog jezika i podrazumijeva ugled, dostojanstvo, vrijednost. Kad se za nekog kaže da je autoritet, obično se misli na nje-

**Dragi roditelji,
autoritet se
razvija kroz
toplinu, razgovor,
podršku i nadzor**

gov ugled, vrijednost, na osobu čije se mišljenje prihvata, ali ne iz straha, već iz iskrenog poštovanja. Roditelji mogu graditi stvarni autoritet ukoliko **poštuju svoje dijete**, pokazuju toplinu, osiguravaju podršku i nadzor, mnogo razgovaraju, smatraju da su djeca ravnopravna. Postoji i lažni autoritet koji roditelji grade na lošim temeljima, kao što su strahopoštovanje, uvrede, tjelesno kažnjavanje i zlostavljanje. Još jedan način ugrožavanja vlastitog autoriteta jesu prijetnje koje se upućuju djeci kada roditelj *ne zna šta bi sa djetetom*. Primjer toga su rečenice: *Ne diraj to, doći će ti ona teta*. Ili *Ukoliko to budeš radio, doći će policajac*. I druge slične rečenice koje oštećuju izgradnju roditeljskog autoriteta, ali i stvaraju lošu sliku o osobi koja se *poziva* iz vana da bude neko ko će dijete *dovesti u red*. Dakle, izgrađujte svoj autoritet vođenjem djeteta, usmjeravanjem, iskrenošću, kvalitetnom komunikacijom, adekvatnim nadzorom i s puno topline i podrške.

**Dragi roditelji,
dajte djetetu
slobodu u izboru**

Izbor znači **odabrati** nešto. Suprotno uvriježenom mišljenju, djeca mogu praviti vlastite izbore, te im roditelji trebaju dati slobodu u određenim odabirima. Izuzetno je važno već u ranom uzrastu omogućavati djeci da prave *male* izbore kako bi u odraslijoj dobi mogli praviti *velike* izbore. Ukoliko djeca ne nauče dok su mala odabirati, teško će znati šta trebaju i žele kada odrastu. Međutim, kod nuđenja izbora djetetu treba biti pažljiv. Tako, u redu je da dijete odabere koju će kapu staviti na glavu od onih koje mu nudimo, ali nije u redu da dijete odabere da li će ili ne popiti lijek za snižavanje temperature. Dijete neće odlučivati o tome da li će popiti lijek, ali može izabrati da li će isti popiti iz kašike ili čašice ili da li

će lijek popiti samostalno/svojom rukom ili će mu roditelj pomoći u tome. Dijete ne može odlučivati o tome da li će sjesti u sjedalicu kada se vozi u automobilu, ali **može odlučiti** koju boju sjedalice želi od onih koje mu se nude. Dakle, dijete ne može odlučivati o svim životnim situacijama (o nečemu što može biti opasno po život, povrijediti nekoga, da li želi ići u školu i slično), a kod davanja izbora dobro je, kad god je moguće, a ovo posebno vrijedi kod mlađe djece, ponuditi ograničen izbor koji će biti prihvatljiv. Ograničen znači da maloj djeci nudimo dva izbora, a prihvatljiv da roditelji prihvate djetetov izbor. Ukoliko smo djetetu dali mogućnost izbora i ono izabere nešto što se nama manje dopada, potrebno je to prihvatiti. Važno je da roditelj ne prigovara djetetu u toj situaciji, te da ne utječe na promjenu odluke. Ukoliko stvaramo ovu situaciju, onda nismo istinski djetetu dali mogućnost izbora. Dijete treba imati mogućnost izbora kako bi u komunikaciji sa vršnjacima, nastavnicima i drugim osobama mogao da izrazi vlastiti odabir, a ne da bude pod stalnim utjecajima, bez vlastitog stava.

**Dragi roditelji,
obećanja se
moraju ispuniti**

Obećanje znači **dati riječ** da će ono što je rečeno sigurno biti ostvareno/ispunjeno. Odgoj djeteta može biti realiziran i bez davanja obećanja. Međutim, roditelji često tome pribjegavaju posebno u situacijama kada žure i/ili žele dobiti potvrdu od djeteta da će se ponašati u skladu sa očekivanjima u određenoj situaciji. To je pogrešno. Obećanja treba izbjegavati. Neophodno je razviti **povjerenje** kod djeteta da će roditelj uraditi ono što je rekao bez potvrde istog riječima: *Obećavam!* Ukoliko roditelj brzopleto obeća djetetu nešto, često se dešava

da ne može ispuniti ono što je rekao. To dovodi do loših osjećanja kod djeteta i gubljenja povjerenja u roditelja. Dugoročno, to dovodi do pogoršanja odnosa i utjecaja na dijete. Ukoliko se roditelj, ipak, odluči na davanje obećanja djetetu, onda mora biti siguran da će obećanje i ispuniti. Također, roditelj treba upućivati dijete da ne obećava uopće, jer mu se vjeruje *na riječ*, a ako to radi, da obavezno ispunjava svoja obećanja. Ukoliko dijete ne ispunjava obećanja, treba snositi **posljedice** za neispunjenje obećanja u skladu sa onim što jeste bilo obećanje. Isto bi moralo vrijediti i za roditelja.

Dragi roditelji,
ne mora značiti
ne

Roditelji često govore *ne*. Djeca, posebno mlađe dobi, često govore *ne*. Međutim, važno je da *ne* bude odabrano kada je to zaista potrebno, te da tada roditelj svojom neverbalnom komunikacijom izražava ono što misli. Ponekad će biti dovoljno samo reći *ne* i držati se toga, npr. ukoliko dijete već od ranije poznaje roditeljski stav o nekom pitanju, a ipak provjerava ponovo šta će roditelj reći. U nekim situacijama *ne* treba pratiti adekvatno objašnjenje, ali i dalje roditelj treba biti odlučan. S druge strane, roditelji često, i nakon što kažu *ne*, *popuste* zbog žurbe, razgovora sa prijateljicama ili pritiska djeteta. Ukoliko dijete nauči od roditelja odlučno *ne*, moći će se izboriti sa vršnjacima i drugim odraslima kada bude u situaciji da odbije nešto što se ne slaže sa vrijednošću koju njeguje on i njegova obitelj.

Dragi roditelji,
ohrabrujte
svoju djecu
svakodnevno

Ohrabrenje je proces kojim se djeci prenosi poruka da su *dobra baš takva kakva jesu*. Kroz roditeljsko ohrabivanje djeca uče da se razlikuje ono što jesu od onoga što čine, te da se njihova jedinstvenost

vrednuje bez osude. Ohrabrenje uči djecu da su greške u redu, da se kroz njih uči, te da vole sebe i imaju osjećaj pripadanja svojoj obitelji. Kada kažete djetetu: *Volim te bez obzira na sve* ili *Vjerujem da možeš ovo da uradiš* ili *Zaista si naporno učio i zaslužio si peticu zbog toga* ili *Sigurno si ponosan na sebe* i slično, dajete priliku djetetu **da vjeruje u sebe** i svoju sposobnost da uradi pravu stvar. Poruke ohrabrenja mogu biti i napisane djetetu, a ohrabivanje omogućava da se stvori pozitivna atmosfera u obitelji.

**Dragi roditelji,
ne mora značiti
ne**

Ucjenu možemo objasniti kao postupak kojim roditelj manipulira djetetom (da, dragi roditelji, i dijete može manipulirati roditeljima). Suština je u tome da roditelj u trenutku kada dijete ne pristaje ponašati se onako kako on smatra da treba, pribjegava rečenicama koje povređuju i čine da se dijete osjeća loše. Ucjena može biti *jednostavna* u situacijama kada roditelj kaže djetetu da će ugaziti televizor ako ne pojede doručak, pa sve do situacija u kojima roditelj izražava prijetnju da *će otići u bijeli svijet*, jer je dijete *zločesto* i ne sluša roditelja. Ukoliko roditelj kaže da će ugaziti televizor ako dijete nešto ne uradi, a da pritom ranije nije upoznao dijete sa pravilima i posljedicama, onda to jeste ucjena. Ukoliko roditelj kaže djetetu da će ga napustiti, iako to ne namjerava zaista i uraditi, onda time čini štetu emocionalnom razvoju djeteta i razvija nepovjerenje prema roditeljima, što može imati dugoročne posljedice na sve druge odnose u djetetovom životu. Dijete, posebno u najranijim godinama, nije u stanju racionalizirati izjave ili ponašanje odrasle osobe, tako da vjeruje da će ga roditelj napustiti. Suština ucjene je prebacivanje vlastite odgovornosti na drugu osobu i

manipuliranje njome. Ucjena je direktno povezana sa prijetnjama, stvaranjem osjećaja krivnje i srama, te odbacivanjem. Ucjenom se, i drugim propratnim široko korištenim *metodama* u odgoju, nastoji odbaciti osobnost djeteta i uskratiti sloboda izbora. Sve navedeno od djeteta stvara nesigurnu i sugestibilnu osobu koja ne vjeruje u vlastite vrijednosti, ima nisko samopoštovanje, pokazuje ljutnju i otpor u jednom trenutku, više vjeruje drugima, nego u vlastite prosudbe i slično. To znači da će dijete postati *plijen* kojeg vršnjaci, drugi odrasli i zlonamjerni ljudi mogu *vrlo jednostavno* kroz ucjenu navesti na ponašanja koja nisu u skladu sa pravim vrijednostima. Dijete je u obitelji, od roditelja, ljudi kojima najviše vjeruje naučilo takav obrazac ponašanja i smatra da je takvo ponašanje ispravno. Ovakvo internalizirano ponašanje samo može dovesti do loše budućnosti djeteta. Dakle, dragi roditelji, ne ucjenjujte svoju djecu niti ih odgajajte prijetnjama, jer taj obrazac ponašanja može samo da donese negativne posljedice za vaše dijete, iako se nekada može činiti da pomaže. Da biste izbjegli primjenu ucjena i prijetnji u odgoju djeteta, jasno izražavajte svoja očekivanja i osjećaje bez okrivljivanja; uvijek se usmjerite na ponašanje, a ne na osobnost djeteta; jasno izražavajte posljedice dječijih izbora i slično. Način na koji djetetu možemo postepeno ukazivati na neprihvatljivo ponašanje jeste: jasno izraziti koje ponašanje se očekuje od djeteta u određenom trenutku. Ukoliko dijete i dalje nastavlja sa ponašanjem koje nije prihvatljivo, jasno mu kažemo koje ponašanje nije prihvatljivo i zbog čega i tada možemo koristiti *ja poruke*. Ukoliko dijete i dalje ustaje od stola, može se podsjetiti na posljedice. Ukoliko dijete i dalje radi

ponašanje koje nije primjereno, potrebno je realizirati posljedicu. Naravno, nisu sve situacije pogodne za ovo stepenovanje, ali to ne smije zavisiti od roditeljskog raspoloženja, već o složenosti situacije i opasnosti za dijete. Što je veća opasnost neke situacije za dijete, to reakcija mora biti brža i efikasnija. Također, gore navedeni koraci mogu biti posloženi i na drugačiji način, opet u zavisnosti od djeteta i situacije u kojoj se nalazi. Međutim, ono što je najvažnije od svega navedenog jeste osigurati da malo dijete uči prihvatljiva ponašanja kroz ohrabrivanje i isticanje ponašanja koje je dijete uradilo u skladu sa pravilima. Naravno, što je dijete manje, to mu je potrebnije više vremena i strpljenja. U učenju očekivanog ponašanja, roditelj može uputiti dijete u *kutak za odmor i razmišljanje* (poznato kao: *time-out*). To znači da je potrebno imati prostor u kojem se nalazi mjesto za sjedenje, bez puno igračaka – samo ona koja umiruje dijete. Djetetu se kaže da sjedne u kutak, odmori se i razmisli o učinjenom. To znači da se djetetu daje prilika da *ohladi* glavu i bude spremno razgovati o vlastitom ponašanju i posljedicama. Preporuka je da boravak u kutku traje onoliko koliko dijete ima godina i da se nakon toga razgovara sa djetetom. Dijete može ostati u kutku i duže ukoliko smatra da mu je to potrebno. Dragi roditelji, dopustite i sebi *time-out* kada god je to potrebno, kako ne biste *reagirali u afektu* i kako biste mogli razmisliti o svojim budućim koracima.

**Dragi roditelji,
batina je iz raja
izašla**

Riječ batina se često koristi kao sinonim za tjelesno kažnjavanje djece. Tjelesno kažnjavanje se tradicionalno razumijeva kao *odgojna metoda* koja daje sigurne rezultate i još uvijek njena primjena biva

opravdavana. Često čujemo kako odrasle osobe govore: *I mene su tukli, pa mi ništa ne fali*. Zajednička karakteristika odraslih osoba koje su u djetinjstvu bile kažnjavane batinama jeste da se toga i kao odrasle osobe odlično sjećaju, iako se ne sjećaju onoga što su jučer radili, naprimjer. Razlog da se sjećaju onoga što se desilo prije mnogo godina leži u tome što su uz ovaj čin povezane emocije i to tzv. negativne koje osiguravaju da se batine duboko urežu u dječije pamćenje i utječu na njegovo daljnje funkcioniranje. Da odrasli ljudi nisu *dobivali batine*, postoji mogućnost da bi bili mnogo samopouzdaniji, sretniji, sa više humora i pozitivnog pogleda na svijet oko sebe.

Tjelesno kažnjavanje je nasilan čin i predstavlja primjenu fizičke sile na integritet i dostojanstvo osobe. Jedna od definicija tjelesnog kažnjavanja jeste da je to svako postupanje poduzeto radi kažnjavanja djeteta koje bi se, ukoliko bi bilo usmjereno na odraslu osobu, smatralo nezakonitim napadom. Istraživanja pokazuju da tjelesno kažnjavanje ne postiže očekivane učinke, osim kratkotrajne poslušnosti. S druge strane, mnogi su dugoročni nedostaci i štetne posljedice tjelesnog kažnjavanja. Zabrana tjelesnog kažnjavanja međunarodnopravni je standard, a sve je više i zemalja koje su ga zabranile svojim zakonodavstvima. Dakle, tjelesno kažnjavanje djece je **neprihvatljivo** i razumijeva se kao nasilje nad djecom. Nasilje predstavlja kršenje ljudskih prava, a djeca imaju pravo na zaštitu od nasilja u svim okolnostima i okruženjima, uključujući i u obitelji. Tjelesno kažnjavanje (šamar, čupanje za kosu, udaranje po stražnici, upotreba predmeta pri udaranju, klečanje na nekom predmetu i slično) nije dozvo-

ljeno primjenjivati u odgoju djece. Dragi roditelji, nemojte to raditi *ni malo, ni umjereno, ni ponekad, samo onda kada ne znate šta biste drugo, kada vas dijete iznervira* i slično. Time oštećujete integritet vlastitog djeteta, utječete na smanjenje samopouzdanja i samopoštovanja, učite dijete da je uredu tući druge ljude, pa i one koje voli, učite dijete da je nasilje legitiman način rješavanja problema i slično. Dijete osjeti strašnu bol (fizičku i psihičku) zbog toga, smatra da ga roditelji ne vole (*pa zašto bi ga drugi voljeli*), osjeća stid i krivnju i samo traži način kako da izbjegne *batine*. Osim toga, *batina* ne uči dijete odgovornosti, samostalnosti i samoodgoju. Postoje različiti pristupi u razvijanju discipline kod djece: ljubav, toplina, nadzor, uspostavljanje pravila, razvijanje odgovornosti, učenje samostalnosti, modeliranje očekivanog ponašanja, primjena restitucije, razvijanje empatije, osiguranje *prostora za razmišljanje o postupku*, primjena indukovanja, uspostavljanje posljedica ponašanja i njihovo provođenje, planiranje unaprijed, dozvoljavanje djeci da uče na greškama, dosljednost i slično. Važno je reći da disciplina znači učenje i to učenje odnosa prema sebi, okolini i drugim ljudima. Potrebno je dozvoliti djetetu da uči navedeno u različitim situacijama, dovoljno dugo i uz podršku.

Dakle, da je nasilje dozvoljeno, a tjelesno kažnjavanje jeste nasilje, onda ni odrasli ljudi ne bi bili sankcionirani kada udare/napadnu drugog čovjeka, a upravo to se dešava. Zbog toga, a posebno posljedica koje tjelesno kažnjavanje ostavlja na djecu i njihov razvoj, ***izbacite batinu iz svoga doma i odgoja djeteta. Da je batina valjala, ne bi izašla iz raja.***

**Dragi roditelji,
važna je kvaliteta
zajednički
provedenog
vremena**

Jedan od važnih elemenata funkcionalne obitelji je zajedničko vrijeme koje provode članovi obitelji u određenim situacijama. Mnogo je važnija kvaliteta aktivnosti koju roditelji i djeca provode zajedno, nego količina zajednički provedenog vremena. Naravno, da bi se ostvarila kvaliteta potrebno je određeno vrijeme, ali nikako količina ne može biti važnija od kvalitete. Zajedničko vrijeme u obitelji važno je za komunikaciju i razvoj kvalitetnih odnosa. Provođenjem vremena sa djetetom roditelj razvija povjerenje, bliskost, ljubav, povezanost i podršku koja je važna u osamostaljivanju i odrastanju djeteta. Ukoliko roditelj pravi ručak, a dijete se igra samostalno pored bez interakcije, onda to nije kvalitetno zajedničko vrijeme. Međutim, ukoliko roditelj uključi dijete u postupak pravljenja ručka (u skladu s dječijim mogućnostima) i pritom razgovaraju o nekoj temi, onda možemo reći da se radi o kvalitetnom provođenju zajedničkog vremena. Dakle, uključite dijete, u skladu sa uzrastom, u vaše aktivnosti, ali budite i vi uključeni u dječije aktivnosti. No, osim toga roditelji i dijete mogu provoditi zajedničko vrijeme kvalitetno i kroz: igranje društvenih igara, koje su uvijek zanimljive i kroz koje se razvija pažnja, mišljenje, pamćenje, zaključivanje, uči poštivanje pravila, uvažavanje drugih i vladanje emocijama; čitanje i pričanje kojima se stimulira razvoj govora, jezika, pomaže povećanju pažnje, koncentracije i znatiželje; sport koji tjelesno jača djecu, pomaže u izgrađivanju ličnosti, utječe na povećanje motivacije i upornosti; šetnja kojom se osigurava tjelesna aktivnost, boravak u prirodi, upoznavanje okoline itd.

Dragi roditelji,
rutina odgaja,
također

Rutina predstavlja uspostavljanje reda u svakodnevnicu djeteta i pomaže da dijete osjeća sigurnost, smirenost, povjerenje. Što su djeca manja, lakše prihvataju rutinu i pravila ponašanja u određenim situacijama, što dovodi do razvijanja odgovornosti za svoje ponašanje. Što su djeca manja, roditelji samostalno odlučuju o uspostavljanju rutine. Kako djeca odrastaju, zajednički dogovaraju određenje izmjene u skladu sa uzrastom, obavezama i odgovornošću. Koraci u izvršavanju nekog zadatka mogu biti prikazani i vizuelno, na plakatu, što omogućava mlađoj djeci da lakše prate i izvršavaju pretpostavljene korake. Kreiranje plakata može biti odlična prilika za zajedničko provođenje vremena roditelja i djeteta, a dijete će biti dodatno ponukano da sudjeluje u praćenju koraka. Rutina omogućava da postavljene granice budu i lakše **poštovane**. Međutim, roditelj ne može mijenjati uspostavljene korake iz dana u dan, u odnosu na svoje raspoloženje ili da bi se *osvetio* djetetu. Rutina se mijenja u skladu sa uzrastom djeteta, npr. dijete neće imati dnevno spavanje nakon dostizanja određenog uzrasta ili zbog promjena koje dotiču sve članove obitelji.

Dragi roditelji,
dosljednost je
važna u odgoju
djeteta

Dosljednost je važan segment roditeljstva koji može biti zahtjevan za roditelja, ali dugoročno gledano, **izuzetno koristan** za dijete (i za roditelje). Biti dosljedan ne znači biti strog ili oštar. Biti dosljedan znači očekivati da dijete istu stvar/aktivnost/ponašanje radi na isti način u svakoj sličnoj prilici. Izuzeci postoje, naravno, ali te situacije su rijetke. To znači da trebate postaviti jasna pravila i držati ih se bez obzira na način kojim dijete pokušava izmijeniti pravilo: plaćem, ljutnjom, osmijehom ili poznatom

rečenicom: „*Mama, molim te, dopusti mi samo sada!*“ Dosljednost je povezana sa postavljanjem granica za djecu, koje se odnose na to što dijete je **dozvoljeno** raditi (npr. jesti za stolom, redovno pisati zadaću, koristiti lijepe riječi i slično), koja ponašanja mogu biti tolerirana u određenim situacija (npr. kada je dijete bolesno) i ono što je potpuno zabranjeno (npr. povređivati sebe, povređivati druge, psovati, govoriti ružne riječi, skakati sa sprata kuće i slično). Ove granice treba odrediti na jasan i razumljiv način i držati ih se, ali kroz pozitivan stav. Roditelji postavljaju granice mlađoj djeci, a stariju djecu uključuju u proces određivanja granica. Kada su djeca mala, ograničenja su veća, a kako djeca rastu, tako se granice šire, te ih je potrebno prilagoditi i ponovo provjeriti da li mogu vrijediti i dalje. Dio roditeljske vještine je u tome što zna kada da popusti granice pri čemu mogu pomoći razgovori s djecom. Pri kreiranju granica potrebno je fokusirati se na ono što je dopušteno i prihvatljivo, tako da pozitivne slike dozvoljenog ponašanja budu primarne, tj. ono što je smjernica. Granice bi trebale biti **prilagođene** dobi djeteta, tako da ih dijete može razumjeti i prihvatiti. Ukoliko to nije slučaj, dijete može osjetiti frustraciju i početi se ponašati upravo suprotno, buntovnički, iz prostog razloga što ne razumije pravilo. Sa granicama su direktno povezana pravila kojima se izražava očekivana ponašanja. Naprimjer: *Jedemo sjedeći za stolom. Dok jedemo, televizor je isključen.* Za (ne)poštivanje pravila postoje posljedice. Posljedice mogu pratiti i ona ponašanja koja su u skladu s očekivanjima, ali i ona koja su u suprotnosti s očekivanjima. Ukoliko se dijete ponaša u skladu sa postavljenim granicama i pravilima, mogu biti ohrabreni, pohvaljeni,

u nekim prilikama i nagrađeni onim što dijete jako voli. Posljedice ponašanja mogu biti prirodne i logične posljedice. Prirodne posljedice su veoma jednostavne, događaju se prirodno i imaju efekta u procesu učenja. Naprimjer, ukoliko osoba nije ponijela kišobran, a pada kiša, pokisnut će. Mada, roditelj može postaviti pitanje koje će potaknuti dijete da razmisli o svom postupku, kao što je: *Dušo, šta trebaš uraditi kako ne bi pokisnuo?* Postoje situacije kada je primjena prirodnih posljedica previše opasna i nije prikladno da dijete na taj način uči životne vještine i očekivana ponašanja. U tim situacijama će poslužiti logične posljedice. Suština logične posljedice je da se pomogne djetetu da nauči nešto za ubuduće, a zavise od prirode pravila koje dijete ne slijedi (Nelsen i sar., 2008). Posljedice se nikada ne smiju odnositi na uskraćivanje hrane, vode, ljubavi, sna i slično, a uvijek moraju biti povezane s pravilom koje dijete nije slijedilo. Naprimjer: ako dijete prospje vodu, neka je i posuše, umjesto da dobiju zabranu gledanja omiljenog crtića dva dana ili da vičete na njih. Dragi roditelji, nikada ne određujte posledicu koju je vama teže provesti nego djetetu (npr. nema gledanja televizije mjesec dana – možete li vi to, zaista, pratiti?), a važno je da ona bude prostor u kojem dijete uči.

**Dragi roditelji,
svaka situacija je
prilika za odgoj**

Odgoj djeteta se dešava u **svakom trenutku** njegovog i vašeg života. Direktna interakcija oblikuje dijete, ali roditelji imaju utjecaj na odluke djeteta i kada nisu fizički prisutni tu, jer dijete nosi vrijednosti, pravila ponašanja i očekivanja koje su im prenijeli roditelji. Osim toga, roditelj bi trebao koristiti svaku komunikaciju da ostvari interakciju sa djetetom.

Pojednostavljeno rečeno, **uključite svoje dijete** u sve aktivnosti kada je to moguće i odgajajte ih svjesno. Kada hranite dijete/kada zajedno ručate, razgovarajte s njim o svakodnevnom događajima i obiteljskim vrijednostima, npr. važnosti hrane za zdravlje čovjeka, načinima čuvanja hrane, običajima koji se poštuju pri proslavljanju određenog praznika i slično. Kada oblačite dijete, razgovarajte s njim, npr. zašto nosimo odjeću, koja odjeća se nosi u kojim prilikama, kako se ljudi oblače u različitim dijelovima svijeta i slično. Kada šetate s djetetom, prilika je da govorite o važnosti ekologije, prirode, vrijednosti vode, o osjećajima, prijateljstvu i slično. Kada se vozite u javnom prijevozu, prilika je progovoriti o načinu ponašanja u autobusu/tramvaju, vrstama prevoza, obavezi plaćanja karte i slično. Dakle, dragi roditelji, svaka prilika je prilika za odgoj. Od samog početka mnogo razgovarajte sa svojim djetetom i upražnjavajte komunikaciju u svim njenim oblicima. Nemojte misliti da je dijete malo za razgovor ili razumijevanje nekih riječi. Ukoliko dijete ne razumije neku riječ, pitat će vas za pojašnjenje, a vi **budite otvoreni** da objasnite riječ u kontekstu. Nemojte izbjegavati riječi poput *enciklopedija*, *različitost*, *dimenzije* i slično, jer dijete upija svaku vašu riječ i bogati svoj vokabular, što će se višestruko isplatiti u budućnosti, vjerujte. Upućujte svoju djecu da ne govore drugima pogrdne riječi, kao što su npr. *ćoro*, *čudan*, *lijenčina*, *specijalac* i slično, jer to ukazuje na njihov odnos prema ljudima, ali i uči ih da je u redu vrijeđati druge, te da je nasilje dozvoljeno. Naravno, roditelji također moraju isključiti korištenje riječi koje imaju pogrdno značenje iz svoj rječnika, a posebno obraćanja prema djeci. Važno je, također, ne

tepati djeci u smislu korištenja *iskrivljenih* riječi, npr. *reka* umjesto *rekla*, jer to utječe na njihov pravilan razvoj govora. **Grlite, ljubite, mazite dijete dodirom i pravim riječima, a ne tepanjem.**

**Dragi roditelji,
obrazovanje
je važno**

Obrazovanje nije isto što i školovanje. Obrazovanje je mnogo širi pojam, koji uključuje školovanje, odnosno pohađanje vrtića, osnovne škole, srednje škole i fakulteta. Obrazovanje je temeljni dio svih društvenih aktivnosti i počinje vrlo rano u djetinjstvu, već rođenjem djeteta. Tek rođeno dijete je vrlo malo orijentirano ka obrazovanju, ali kako dijete raste, obrazovanje sve više dobiva na značaju. Obrazovanje omogućava da dijete uči, usvaja kulturne, higijenske i radne navike, samoobrazuje se. Važno je u ranom periodu čitati djetetu knjige, pjevati pjesme, slušati muziku, igrati se sa djetetom i slično. Knjige mogu biti: *Snježana i sedam patuljaka*, *Mace i psići*, *Život na selu*, *Životinjska abeceda*, *Lisica i gavran*, *Mali princ*, *Kućni ljubimci* i slično. Bilo bi odlično da imate tačno određeno vrijeme kada čitate djeci, npr. pred spavanje, kada se dijete spremilo i leglo u krevet. Možete pjevati različite dječije pjesme ili ih slušati uz pomoć savremene tehnologije. Savremena tehnologija i masmediji (npr. radio, televizija, film, knjiga...) su vrlo važni u obrazovanju djeteta. Možete dozvoliti djeci da koriste računar, tablet i gledaju televiziju (napominjemo da je preporuka da djeca do druge godine nikako ne koriste tablete, mobilne telefone i slično), ali je izuzetno važno da to bude kontrolirano, više sadržajno nego vremenski. Djeca na ovaj način mogu bogatiti rječnik, učiti strani jezik, učiti o bojama, razumijevati odnose i slično, ali je zbog toga važno da roditelji prate da

emisije koje djeca gledaju imaju pozitivnu poruku. Naravno, ne treba dozvoliti da tehnologija zamijeni roditelje, da bude *teta-čuvatica*, i da dijete više sati provodi uz tehnologiju. Ukoliko se to desi, mogu se javiti negativne posljedice po razvoj djeteta. Djeca neće imati potrebu za korištenjem tehnologije više vremena ukoliko ih aktiviramo, ponudimo druge materijale, naučimo kako da se igraju, igramo se s njima i slično. Dakle, u obrazovanju djeteta koristite igru, vlastiti primjer, biblioteku, knjige, igračke, izlete, šetnju, tehnologiju i slično, što će osigurati da dijete razvija svoje sposobnosti, navike, talente.

Obrazovanjem se uče zlatne riječi. Zlatnim riječima se obično nazivaju četiri riječi: **hvala, molim, oprosti i izvoli**. Ove riječi se nazivaju zlatnim riječima, jer uče djecu ljubaznosti i izražavanju **zahvalnosti** prema drugima. Ljudi obično reaguju pozitivno na njih. Upravo u predškolskom periodu djeca uče ove riječi i situacije u kojima se one izgovaraju. Da bismo djecu naučili koristiti ove riječi, potrebno je ponavljati ih u različitim situacijama, ali je i vrlo važno da ih sami roditelji koriste u komunikaciji sa djetetom i drugima. Sljedeći put kada vam dijete donese čašu vode, ne zaboravite mu reći: *Hvala, srećo*. No, ono što je najteže izgovoriti i odraslima jeste: *Oprosti*. Vježbajte sa svojim djetetom korištenje ove riječi u različitim situacijama i uvijek govorite to iskreno. Nije tako teško nakon nekoliko pokušaja, a zvuči sve iskrenije. To djetetu govori da vam je stalo, da ga *vidite*, te ga učite ophođenju sa drugima. Dakle, **izvinite se** za učinjeni postupak prema djetetu svaki put kada to situacija traži, jer to neće ugroziti vaš status i autoritet. Naprotiv, učinit će ga još većim.

Dagi roditelji, *dijete ne govori ono što već ranije nije čulo. I obrnuto.*

Roditeljstvo je najljepša i najzahtjevnija uloga. Najljepša zato što roditelji imaju privilegiju potpomoći razvijanje originalne, neponovljive ličnosti, a najzahtjevnija jer je put kreacije posut brojnim pitanjima, nejasnoćama, preprekama, nedoumicama i slično. Baš kao što je roditeljstvo i pravo i potreba roditelja, na tom putu roditeljevanja osobe koje odgajaju imaju jednako pravo i potrebu na adekvatnu podršku kako bi omogućili ostvarivanje najboljeg interesa djeteta i pomogli da u potpunosti ostvare svoj potencijal. Na tom putu, roditelji djeci trebaju osigurati: njegu i brigu, granice i usmjeravanje, uvažavanje i poštovanje, te osnaživanje i ohrabivanje.

„Najvažnija osobina svake obitelji je toplina emocionalnih odnosa između roditelja i djece, emocionalna klima koja vlada u obitelji. Ona ima snažan utjecaj na razvoj djeteta, na njegov doživljaj odnosa među ljudima, kao i na njegove mogućnosti da kasnije kao roditelj odgaja svoju djecu“

Jovančević i sar., 2005.

Dragi roditelji, još jedna aktivnost za kraj :)
Dopunite niz riječima iz teksta ovog priručnika koji ste čitali:

R	
O	
D	
I	
T	
E	
LJ	
S	
T	
V	
O	

Literatura

- Adams, K. (2010), *Probudite genija u svom djetetu*, Beograd: ESOTHERIA
- Bašić, J; Koller-Trbović, N. i Žižak, A. (2005), *Integralna metoda u radu s predškolskom djecom i njihovim roditeljima*, Zagreb: Alinea
- Bronfenbrenner, J. (1997), *Ekologija ljudskog razvoja*, Beograd: ZZUINS
- Chelsom Gossen, D. (2004), *Restitucija – preobrazba školske discipline*, Zagreb: Alinea
- Cicirelli, V. G. (1995), *Sibling Relationships across the Life Span*, Plenum Press. New York and London
- Covey, S.R. (1998), *7 navika uspješnih obitelji*, Zagreb: Mozaik knjiga
- Čudina Obradović, M. i Obradović, J. (2006), *Psihologija braka i obitelji*, Zagreb: Golden marketing
- Dunn, J. i Kendrick, C. (1982), *Siblings: Love, Envy and Understanding*, Cambridge, Mass: Harvard University Press
- Kamenov, E. (1997), *Metodika: metodička uputstva za model B osnova programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja djece od tri do sedam godina*; Novi Sad
- Ginott, H. (2005), *Između roditelja i djeteta*, Zagreb: Ostvarenje
- Gordon, T. (1997), *Umeće roditeljstva – kako podizati odgovornu decu*, Beograd: Kreativni centar
- Griggs, J., Tan, J. P., Buchanan, A., Attar-Schwartz, S., & Flouri, E. (2010), 'They've Always Been There for Me': Grandparental Involvement and Child Well-Being, *Children & Society*, 24(3), 200-214.
- Holcer, J. (2009), *Uspješan roditelj – uspješno dijete*, Sarajevo: Šahinpašić

Jane, B., & Robbins, J. (2007), *Intergenerational learning: grandparents teaching everyday concepts in science and technology*, Asia-Pacific Forum on Science Learning and Teaching, 8(1), 1-18.

Jovančević, M. i sur. (2005), *Godine prve: zašto su važne*, Zagreb: SysPrint

Juul, J. i Jensen, H. (2008), *Od poslušnosti do odgovornosti*, Zagreb: Naklada Pelago

Kramer, L., & Conger, K. J. (2009), *Siblings as Agents of Socialization: New Directions for Child and Adolescent Development*, Urbana, IL, USA: Department of Human and Community Development at the University of Illinois

Kenner, C., Ruby, M., Jessel, J., Gregory, E., & Arju, T. (2007), *Intergenerational learning between children and grandparents in East London*, Journal of Early Childhood Research, 5(3), 219-243

Lakó, J. H. (2014), *The Issues of The Relationship of Grandparents and Grandchildren in the Light of Physical Activity*, European Journal of Mental Health, 9(2), 178-194.

Ljubetić, M. (2012), *Nosi li dobre roditelje roda?!* Zagreb: Profil

Ljubetić, M. (2007), *Biti kompetentan roditelj*, Zagreb: Mali profesor

Mahmutović, A. (2013), *Značaj igre u socijalizaciji djece predškolskog uzrasta*, Metodčki obzori 8 (2013)2, No. 18

Nelsen, Dž; Lot, L. i Glen, S.H. (2008); *Pozitivna disciplina od A do Š*; Beograd: Leo Commerce

Ochiltree, G. (2006), *Grandparents, grandchildren and the generation in between*, Camberwell: ACER Press

Pašalić-Kreso, A. (2012), *Koordinate obiteljskog odgoja*, Sarajevo: Filozofski fakultet

Pećnik, N. i Starc, B. (2010), *Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece*, Zagreb: UNICEF

Peterson, R. (1999), *Families First - Keys to Successful Family Functioning: Communication*. Virginia State University, Virginia Cooperative Extension, 350-392.

Petani, R. (2010), *Roditeljstvo-odgovornost i partnerstvo*, U: A., Jurčević Lozančić, A., Sekuluć Majurec i T., Vonta (Ur), *Očekivanja, postignuća i perspektive u teoriji i praksi ranog i primarnog odgoja i obrazovanja* (str. 319 – 331), Zagreb: Učiteljski fakultet u Zagrebu

Pulkkinen, A. (2008), *Razvoj djece kroz igru*, Zagreb: Mozaik knjiga

Richman, N. (1993), *Komuniciranje s djecom: Kako pomoći djetetu kada je u nevolji*, Dobrobit, Zagreb

Runkel, H.E. (2008), *Odgojite svoje dijete bez vikanja*, Zagreb: V.B.Z.

Schaie, K. W., & Willis, S. L. (2001), *Psihologija starenja i odrasle dobi*, Jastrebarsko: Naklada Slap.

Smith, P. K. (2003), *The psychology of grandparenthood: An international perspective*, London and New York: Routledge

Spasojević, P. (2011), *Porodična pedagogija i odgovorno roditeljstvo*, Laktaši: Nova škola plus.

Sućeska Ligutić, R. (2013), *Kako djeca pomažu roditeljima da odrastu*, Zagreb: ALFA

Thames, B. J., Thomason, D. J. (1998), *Building Family Strengths: Communication*, University of Clemenson, Family Relationships Extension, FL 521

Thang, L. L., Mehta, K., Usui, T., & Tsuruwaka, M. (2011), *Being a good grandparent: Roles and expectations in intergenerational relationships in Japan and Singapore*, *Marriage & Family Review*, 47(8), 548-570

Woolfson, R. C. (2004), *Zašto djeca to rade?* Zagreb: Profil International d.o.o.

Vukasović, A. (1994), *Obitelj, škola i intelektualni razvoj mladeži*, Zagreb: Birotisak d.o.o.

<https://depositphotos.com/39462847/stock-photo-sibling-hug.html>

<https://www.pinterest.de/pin/595178906974728950/>

<http://www.lifeintheusa.org/hug-me-grandma/>

<https://www.canstockphoto.es/ni%C3%B1os-abuelito-palo-45120833.html>

<https://es.dreamstime.com/stock-de-ilustraci%C3%B3n-mujer-mayor-sana-image47879552>

PARTNERSTVO ODGAJATELJA I RODITELJA U PREDŠKOLSKOJ USTANOVI

Autorica:

Mr. sc. Abida Kapetanović

Sadržaj

Zajednički ciljevi i zadaci partnerstva roditelja i odgajatelja	81
Razlika između saradnje i partnerstva	86
Deset savjeta za roditelje	94
Literatura	97

***Predškolska ustanova (vrtić)** daje mogućnost roditeljima da svojim angažmanom doprinesu organizaciji odgojno-obrazovne institucije. Samo učešće roditelja u dječijem vrtiću šalje poruku djeci da roditelje zanima njihov rad i igra, njihov boravak u vrtiću, aktivnosti kojima se bave i da žele lično doprinijeti efikasnijem radu te ustanove.*

Brojna istraživanja su pokazala kako je predškolska ustanova itekako bitna za djecu i njihov psihofizički razvoj te se stoga preporučuje roditeljima. Djeca pohađaju ove ustanove kako bi naučila komunicirati, igrati se, te razviti interakciju s drugima na odgovarajući način.

Zajednički ciljevi i zadaci uspostavljanja partnerstva odgajatelja i roditelja

Danas, u savremenim tokovima odgoja i obrazovanja, u zagovaranju partnerstva između **obitelji i predškolske ustanove**, partneri imaju iste interese, ciljeve i zadatke čija će ih realizacija zbližiti i približiti zajedničkim utvrđenim ciljevima. Ne radi se više o podršci, nego o **zajedničkom postizanju ciljeva** u kojima je interes djeteta na prvom mjestu. Tako je predškolska ustanova produžena ruka obitelji, a obitelj produže-

na ruka predškolskoj ustanovi. Roditelji i odgajatelji mogu zajedno rješavati izazove sa kojima se susreću. Svaki uspjeh je zajednički i ne postoji optuživanje, etiketiranje i okrivljavanje. **”Partnerstvo teži da ostvari prvenstveno one ciljeve koji su u interesu djeteta, koje dijete može dostići. Bazira se na potpunoj otvorenosti i iskrenosti obje strane i otuda je partnersko susretanje roditelja, obitelji i ustanove dalo mnogo vrednije i dragocjenije rezultate nego što je mogla saradnja.”** (Pašalić-Kreso, 2004, str. 342).

Predškolska ustanova predstavlja najrašireniji oblik sistematskog i organiziranog oblika rada s djecom i obiteljima pa, prema tome, **partnerstvo s roditeljima** treba biti jedan od ključnih faktora u kvalitetnim razvojnim programima predškolskih ustanova. Stvaranje partnerstva stručnjaka,

tj. odgajatelja, pretpostavlja priznavanje iskustava roditelja i njihova znanja o dječijim potrebama i o sebi. **Odgajatelj ne nastupa iz pozicije autoriteta** koji zna pravilan način podizanja djeteta (i tome podučava roditelja). Partnerstvo podrazumijeva da su odgajatelji i roditelji na istom nivou – **prvi su stručnjaci za teorije i potrebe o razvoju djece i roditeljstvu, a drugi za svoju djecu i za sebe.**

U novije vrijeme spominju se četiri stuba roditeljstva koji odgovaraju na dječije potrebe, a to su:

1. Brižno ponašanje

Odgovara na djetetovu potrebu za ljubavlju, emocionalnom toplinom, sigurnošću, pripadanjem, povezanošću).

2. Struktura i vođenje

Odgovaraju na djetetovu potrebu za sigurnošću, predvidivošću i kompetentnošću. Strukturu čine i granice prihvatljivog i neprihvatljivog ponašanja, te drugi načini vođenja i usmjeravanja djeteta, kao što su izražavanje očekivanja ili objašnjavanje zahtjeva.

3. Uvažavanje ili priznavanje djeteta kao osobe

Odgovara na potrebu i pravo djeteta da se vidi, čuje i poštuje kao osoba - s vlastitim shvatanjima, idejama, planovima, preferencijama i ljudskim dostojanstvom).

4. Osnaživanje ili omogućavanje osnaživanja djeteta

Odgovara na potrebu za osjećajem osobne kontrole, kompetentnosti te sposobnosti utjecaja na druge ljude i na svijet oko sebe. Drugim riječima, osnaživanje se odnosi na roditeljsku potporu djetetovoj autonomiji (Prema: Pećnik i Starc, 2010, str. 20-34).

Utemeljenje programa podrške roditeljima na principima partnerstva i osnaživanja pretpostavlja radikalan **odmak** od tradicionalnog odnosa "stručnjaka" iz društvenih institucija prema roditeljima, koji obilježava "pripovijedanje" i "popravljanje" roditelja, u tome kako treba odgajati

svoje dijete. Istraživanje autora Petra Mandića usmjereno na saradnju obitelji i škole pruža izuzetno jasnu sliku o njihovom uzajamnom odnosu, te preprekama i poteškoćama koje ga prate. Zastupajući stanovište da su profesionalci dužni razvijati partnerstvo sa obiteljima poštujući individualne potrebe i interesovanja, te uvažavajući mišljenje roditelja, naglašena su stanovišta i potrebe roditelja (Mandić, 1980, str. 68–80).

Prema rezultatima brojnih istraživanja u proteklom periodu, koji se odnose na partnerstvo roditelja i odgajatelja u predškolskoj ustanovi, nailazi se i na prepreke za uključivanje obitelj i građenje partnerstva sa odgajateljima i drugim profesionalcima angažiranim u ustanovama za odgoj i obrazovanje.

Prema podacima, roditelji su istakli sljedeće prepreke u ostvarenju partnerstva odgajatelja i roditelja:

1. Nezadovoljstvo oblicima i formama rada s roditeljima. Forme saradnje s roditeljima nisu dovoljno raznovrsne, čvrste, niti interesantne, odnosno ne prate potrebe i interesovanja roditelja.
2. Roditelji se ne tretiraju kao ravnopravni partneri u raspravi oko uspjeha ili poteškoća djeteta. Na roditeljskim sastancima preovladavaju teme vezane za učenje i vladanje djece. Roditelje javno kritiziraju, te se stvara neugodna atmosfera koja umanjuje šanse za uspostavljanje i građenje dalje saradnje.
3. Nezadovoljstvo profesionalnim aspektima rada odgajatelja. Procjena dječijeg napredovanja i rezultata nije sistematska, a dijete se ne procjenjuje u cijelosti i individualno.
4. Subjektivan odnos odgajatelja prema djeci, odnosno nejednak tretman sve djece. Nedovoljno kvalitetan metodički rad odgajatelja (ne dozvoljava djeci da postavljaju pitanja, strog i sl.).
5. U kontaktu sa roditeljima, odgajatelji pokazuju pretjeranu osjetljivost, dosadu, ambivalentnost. Odgajatelji pred djecom izražavaju nezadovoljstvo zbog miješanja roditelja u "njihove poslove".
6. Nema dovoljno sastanaka i prilika da se raspravlja o odgoju i problemima odgoja djece (otvorena vrata vrtića). Roditelji su pokazali interesovanje za različite pedagoške teme, edukaciju, literaturu iz oblasti roditeljstva i aktivnosti u Vijeću roditelja.
7. Djeca se teže adaptiraju i ne žele ići u predškolsku ustanovu. Nema namjenskih objekata za djecu ranog uzrasta (1 do 3 godine).

- Pažnja se poklanja najboljoj ili "teškoj", kako su roditelji naveli – djeci. Roditelji smatraju da odgajatelj treba dodatno stimulirati kako bi se organizirale i vannaktivnosti (kraći programi koje bi oni vodili s djecom).
- Predlažu cjeloživotno obrazovanje odgajatelja u struci koju obavljaju.

Razlika između saradnje Obitelji i vrtića i partnerstva

Izvor: (Walsh, 2002, str. 52, prema: Isto, str. 343).

Saradnja obitelji i vrtića (ustanove)	Partnerstvo obitelji i vrtića
Roditelji nisu uključeni u sve aktivnosti vrtića.	Roditelji su prvi učitelji svoje djece i oni su partneri vrtića.
S roditeljima se komunicira rijetko, a komunikacija postaje učestalija tek kada se jave određeni problemi.	Komunikacija s roditeljima počinje od uključivanja djeteta u vrtić i odvija se kroz zajednički rad, planiranje i određivanje ciljeva za svako dijete.
Roditelji mogu posjećivati vrtić samo u tačno utvrđeno vrijeme.	Roditelji su dobrodošli u svako doba dana.
Uključivanje roditelja u rad vrtića svodi se na neredovnu pomoć oko zadataka i interesovanja za napredak	Roditelji predstavljaju dragocijen resurs za dopunjavanje predškolskog odgoja i obrazovanja
Lokalna zajednica i vrtić trebaju djelovati odvojeno, tj. "svako na svom terenu"	Vrtić pripada lokalnoj zajednici koja je značajan izvor znanja za djecu u pripremi za stvarni život

Odgajatelj/ica je važna osoba u djetetovom životu jer se dijete s njim/njom poistovjećuje, oponaša, sluša, igra se i boravi u zajedničkom prostoru najveći dio vremena. Odgajatelj je stručna osoba koja sudjeluje u djetetovom odgojnom procesu kao inicijator i regulator. Profesionalna stručnost u sebi integrira stručnost (profesionalna znanja i vještine) i osobnost odgajatelja (značajke ličnosti i životna iskustva).

Zajednički cilj aktivnosti u koje su uključeni roditelji kao primarni učitelji djeteta, zajedno sa odgajateljima, jeste omogućiti djetetu da u potpunosti razvije svoje umne i tjelesne potencijale u okruženju koje je poticajno za rano učenje i odgoj. **Pedagoške vrijednosti** koje, također, dolaze do izražaja su:

- Iskrenost i jasna komunikacija
- Razumijevanje i empatija
- Otvorena i dvosmjerna razmjena informacija
- Zajedničko planiranje i donošenje odluka
- Obostrano slaganje s ciljevima

● **Odsustvo etiketiranja i okrivljanja**

● **Zajednička evaluacija napretka**

● **Zajednička odgovornost za poduzimanje akcije**

● **Potpuna povjerljivost svih informacija koje se razmjenjuju**

● **Prihvatanje porodice kao ključnog izvora saznanja o djetetu**

● **Svijest o ograničenjima i o postojanju drugih odgovornosti**

Iz toga proizlaze sličnosti i veoma bitne karakteristike za postizanje i građenje partnerstva odgajatelja i roditelja, prema gore navedenim vrijednostima i okruženju za cjeloživotno učenje djeteta. Suština partnerskog odnosa se ogleda u pronalaženju načina da se u odgojno-obrazovni proces uključe i angažiraju roditelji.

Većina roditelja se uključuje u rad vrtića i realizaciju programa za djecu, ali postoje i roditelji koji u tome ne učestvuju, pa često i ne znaju šta je

uloga odgajatelja niti roditelja u vrtiću. Takvi roditelji ne vide prednosti dobre saradnje sa vrtićem i važnosti roditelja u njemu. Uglavnom je takvih roditelja mali broj, tako da uspješna saradnja nadvladava na opće zadovoljstvo roditelja, djece i odgajatelja. Dobra saradnja uvijek pokaže mnoge prednosti u dječijem odgoju, tako da roditelji cijene i shvataju njen značaj i sve više se uključuju u aktivnosti vrtića.

Da bi se postigli pomaci u odgojno-obrazovnom radu i “otvorila vrata” predškolske ustanove, u procesu djelotvornog partnerstva roditelja i odgajatelja potrebno je:

- Imati dugoročni plan za ostvarivanje partnerstva s porodicom
- Graditi pozitivan stav odgajatelja i roditelja prema partnerstvu
- Djelovati u skladu sa obavezama porodica
- Uskladiti obaveze i odgovornosti odgajatelja
- Ujednačavati odgojne stavove i metode roditelja i odgajatelja
- Poboljšati dvosmjernu komunikaciju koja reflektira poštovanje i uvažavanje
- Razviti osjećaj poštovanja prema različitostima
- Preispitati vlastite stereotipe i predrasude
- Stvoriti partnerstvo umjesto rivaliteta
- Podržati i ohrabriti roditelje
- Imati dugoročni plan za ostvarivanje partnerstva s porodicom
- Organizirati kontinuirano stručno usavršavanje

Stvarna briga predškolske ustanove očituje se u načinu na koji brine o obitelji. Bez obzira na socio-ekonomsku, rasnu, kulturnu pripadnost, život u urbanom ili ruralnom području, dječije postignuće i uspjeh se povećavaju tamo gdje postoje dobri odnosi između obitelji i predškolske ustanove, te gdje su roditelji uključeni u program.

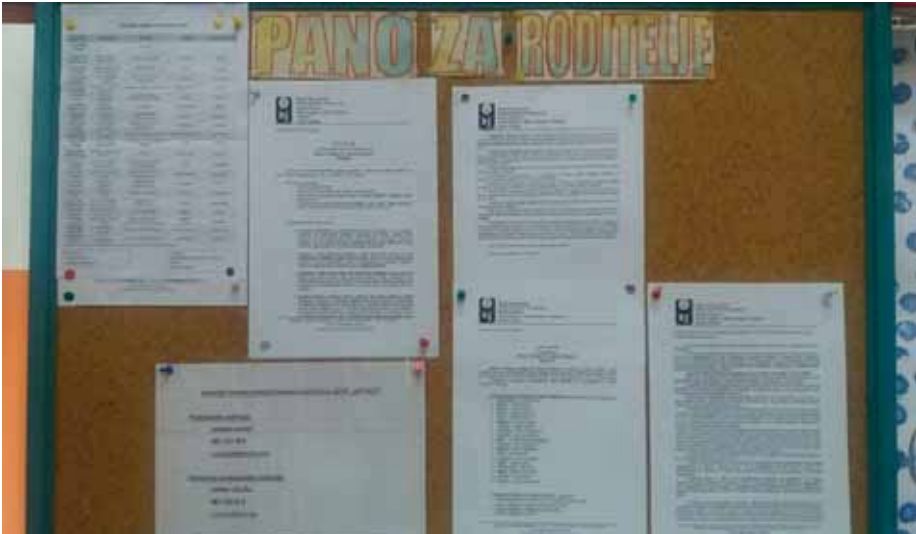
Partnerstvo s obitelji ostvaruje se u okvirima nekoliko univerzalnih, organizacionih modela kao što su:

- 1. Roditeljski sastanci**
- 2. Individualni razgovori**
- 3. Biblioteka za roditelje**
- 4. Portfolio za svako dijete**
- 5. Pedagoško obrazovanje i usavršavanje roditelja**
- 6. Menadžment ustanove**

podržava modele učesća roditelja u svim segmentima rada i poslovanja predškolske ustanove. Razmatranjem inicijative roditelja omogućava se jačanje partnerskih odnosa odgajatelja i roditelja.

Primjena opisanih principa zahtijeva da i sami odgajatelji koji pružaju podršku roditeljima imaju dovoljnu i odgovarajuću **stručnu podršku**. Kao što programi podrške roditeljstvu olakšavaju roditeljima izgradnju kompetencija, tako i kontinuirana edukacija odgajatelja pomaže u jačanju njihovih profesionalnih odgovornosti.

1. Roditeljski sastanak je veoma efikasan i daje dobre rezultate. Organizira se na nivou vrtića, u odgojnim grupama.

- Roditelji i odgajatelji mogu učiti jedni od drugih, razmijeniti mišljenja i ideje
- Roditelji imaju priliku steći šire razumijevanje kako djeca predškolske dobi uče i zašto njihov razvoj ili ponašanje može biti atipično
- Roditelji mogu podržati promjene, inicijative kroz kvalitetnu diskusiju
- Roditelji razvijaju nova prijateljstva
- Očevi, samohrani roditelji i zaposlene majke mogu biti uključeni, osjećati podršku i pripadnost grupi.

Dobro vođeni roditeljski sastanci emocionalno učvršćuju vezu između obitelji i predškolske ustanove, te osiguravaju jedinstvo odgojnog utjecaja, što predstavlja temelj efikasnosti i izgrađivanja partnerstva odgajatelja i roditelja.

2. Individualni razgovori su prilika za upoznavanje odgajatelja s materijalnim, kulturološkim, zdravstvenim, psihološkim i pedagoškim uvjetima u kojima dijete živi i boravi u obitelji. Roditelj ima priliku upoznati odgajatelja, njegove stavove i mišljenja. Individualnim razgovorima se najpotpunije sagledavaju osnovni odgojni problemi djeteta, najlakše se poduzimaju mjere i dolazi do efikasnih rješenja. Ovaj oblik saradnje se može ostvariti tako da odgajatelj posjeti roditeljski dom ili da roditelji prisustvuju usmjerenim aktivnostima u odgojnoj grupi. Roditeljima treba omogućiti uključivanje u razne aktivnosti, manifestacije, kulturne i javne djelatnosti, dogovarati izlete, posjete, organizirati ljetovanja i zimovanja, te im omogućiti ravnopravan status, čime bi izgrađivali i partnerski odnos sa roditeljima, što je i jedan od ciljeva odgojno-obrazovnog rada.

3. Biblioteka za roditelje predstavlja način samoobrazovanja i edukacije roditelja, te jačanje njihovih kompetencija. Svaka predškolska ustanova u okviru svoje biblioteke osigurava stručnu literaturu i savjetodavno štivo, prostor za druženje s roditeljima. Problem predstavljaju niske materijalne mogućnosti predškolske ustanove i nedovoljna opremljenost većeg broja vrtićkih biblioteka. Biblioteke trebaju sadržavati članke i biltene o roditeljstvu, pedagoške i psihološke časopise

i opću literaturu iz predškolske pedagogije, psihologije, obiteljskog prava i dječije zdravstvene zaštite. Biblioteka pruža roditeljima korisne informacije, kako bi bolje i lakše rješavali razne razvojne i odgojno-obrazovne nedoumice.

4. Portfolio za svako dijete je način razmjene i pružanja sveobuhvatnijih informacija o napredovanju i stepenu razvoja djeteta i dječijih potencijala. Ovo omogućava uvid roditelja u napredak djeteta, njegova interesovanja, omiljene teme. Portofolio je dijalog između roditelja i djeteta te način uključivanja cijele obitelji. Predškolska ustanova i roditelji tako postaju povezani na još jedan način, a dijete može podijeliti svoje događaje sa drugim odraslim osobama u njegovom odrastanju. Stvarna slika o djetetu, njegovom pristupu, te aktivnostima nije moguća bez adekvatne dokumentacije koja pruža realnu sliku i konkretnu osnovu za dijalog. Isto tako, ovakva dokumentacija pruža mogućnost odgajatelju da individualizira rad i predstavlja najznačajniju osnovu za daljnje planiranje.

Učešće roditelja u ostalim vidovima rada predškolske ustanove

Roditelji su uključeni u razne oblike života i rada predškolske ustanove. Oni aktivno rade u organima Upravnog odbora, Vijeća roditelja, komisijama, savjetima roditelja i sl. To omogućava kontinuiranu saradnju sa predškolskom ustanovom, sudjelovanje u raznovrsnim aktivnostima, ostvarivanju planiranog, ali i preuzimaju dijela odgovornosti ukoliko predškolska ustanova ne radi dobro. Predškolska ustanova je otvorena za roditelje i širu društvenu zajednicu. Roditelji mogu doći na dnevne aktivnosti te posmatrati dijete. Tako stječu uvid kako odgajatelji rade, kako se djeca ponašaju na aktivnostima, kakva je socijalizacija djeteta, kako se odgajatelji ponašaju prema djetetu, kakva je pedagoška klima itd. Sve ovo omogućava roditeljima da u organima upravljanja i raznim komisijama pravilno zastupaju i usklađuju interese

odrastanja i odgoja djeteta u partnerstvu s odgajateljima i saradnji obitelji i predškolske ustanove, pomažu u donacijama i zalažu se za unapređenje odgojno-obrazovnog rada i pedagoškim vrijednostima partnerskog odnosa odgajatelja i roditelja u ustanovi.

Efikasnost korištenja vremena

Vrijeme koje stoji na raspolaganju osoblju dječijih ustanova i roditeljima za njihovu međusobnu saradnju vrlo je ograničeno. Prilike za saradnju mogu biti:

- U jutarnjim časovima prilikom dovođenja djeteta u vrtić, te u poslijepodnevni časovima prilikom odvođenja djece iz vrtića. U ovom vremenu se mogu voditi samo informativni razgovori.
- U posebno planiranom vremenu za saradnju, što se obično organizira u poslijepodnevni terminima i to su tzv. "Otvorena vrata vrtića".
- Edukativne i kreativne radionice za roditelje.
- Obiteljsko savjetovalište za roditelje.

Deset savjeta za roditelje

Mnogi zaposleni roditelji se pitaju jesu li dobri roditelji ako ne provode dovoljno vremena sa svojim djetetom. Naravno, važno je biti s djetetom što je češće moguće, ali ako ste odlučili raditi dok je dijete još malo, po povratku s radnog mjesta Vaš dom bi trebao biti mjesto na kojem se svaki član obitelji osjeća prihvaćeno. U obiteljskoj atmosferi prihvatanja najvažnije je da kao roditelj budete psihološki dostupni djetetu – da budete tu kada Vas ono treba i želi.

- Kada Vam dijete želi nešto pokazati, ako ikako možete, prestanite raditi ono što radite i posvetite svu pažnju. Važno je često provoditi kraće intervale vremena s djetetom radeći nešto što oboje volite.

- Pružite djetetu puno fizičke nježnosti – većina djece vole zagrljaje, maženje i držanje za ruke. Ustanovite šta od toga i u kojoj mjeri voli Vaše dijete.
- Razgovarajte s djetetom o stvarima koje ga/ju zanimaju i podijelite neke aspekte svog dana. Ispričajte mu/joj nešto od onoga što Vam se tokom dana dogodilo.
- Kada dijete napravi nešto što biste voljeli da radi češće, služite se povratnom informacijom (npr. "Hvala ti što si odmah napravila/o ono što sam te zamolila").
- Djeca će se češće nepoželjno ponašati ako im je dosadno: stoga im pružite puno zanimljivih aktivnosti kojima se mogu baviti unutar ili izvan doma (npr. plastelin, bojanke, kartonske kutije, zabavnu odjeću za presvlačenje, plahte za kućice i sl.).
- Podučite svoje dijete novoj vještini tako da je prvo pokažete Vi, a tada mu/joj dajte priliku da nauči tu novu vještinu. Naprimjer, razgovarajte pristojno kod kuće. Nakon toga tražite od djeteta da bude pristojno, neka kaže "Molim" i "Hvala", te ga/ju pohvalite za trud.
- Postavite jasne granice prihvatljivog ponašanja. Sjednite i porazgovarajte o pravilima kod kuće te o tome koje su posljedice njihovog kršenja.
- Ako se dijete nepoželjno ponaša, ostanite mirni i recite jasno što biste htjeli da radi umjesto toga (npr. «Prestanite se tući, igrajte se zajedno autićima»). Pohvalite ako pokušaju, a ako ne, primjenite principe prirodnih i logičnih posljedica.
- Imajte realna očekivanja. Sva se djeca povremeno nepoželjno ponašaju i neizbježno je da ćete trebati da postavite granice. Nastojanja da budete savršen roditelj mogu Vas dovesti do frustracija i razočarenja.

Dragi roditelji,

Brinite se o sebi. Teško je biti miran, opušten roditelj ako ste pod stresom, tjeskobni ili depresivni. Pokušajte svaku sedmicu pronaći vremena da se opustite ili radite nešto u čemu uživate.

BUDITE OGLEDALO U KOME SE ODRAŽAVAJU DJEČIJI OSJEĆAJI.
BUDITE SAOSJEĆAJNI - "HODAJTE U DJETETOVIM CIPELAMA"

Literatura

1. Ajanović, Dž. i Stevanović, M. (1998). *Školska pedagogija*. Sarajevo: Prosvjetni list.
2. Almy, M. (1982). *Spntaneous play: An avenue for intellectual devolpment. In Early childhood play: Selected readings related to cognition and motivation*, New York: Associated Educational Services.
3. Bajrić, M. –Stevanović M. (1999). *Direktor, pomoćnik i pedagog u školi*. Tuzla: R & S.
4. Bandur, V. - Potkonjak N. (1999). *Metodologija pedagogije*. Beograd: SPDJ.
5. Berger, K.S. (2005). *Parents as Partners in Education* ; Englewood Cliffs: Prentice- Hall.
6. Biondić, I. (1993). *Integrativna pedagogija: odgoj djese s posebnim potrebama*. Zagreb: Školske novine.
7. Branković, D. – Ilić M. (2003). *Osnovi pedagogije*. Banja Luka: Come-sgrafika.
8. Bredekamp, S. (1996). *Kako djecu odgajati- razvojno primjerena praksa u odgoju djece od rođenja do osme godine*; prošireno izdanje. Zagreb: Educa.
9. Bruner, C. (1992). *Thinking collaboratively: Ten questions and answers to help parents and teachers*. Washington; DC: Education and Human Services Consortium.
10. Epstein, J. (1989). Building parent teacher partnership in inner city schools: The Family Resource Coalition Report 8 (2).
11. Epstein, J. (1996). *Six Tipes of Including Parents in ECE*.

12. Epstein, J. (1991). *Parent Involvement: Educational Leadership* 3, str. 45–49.
13. Filipović, I. (1994). *Kako biti bolji roditelj*. Zagreb: Alinea.
14. Fulgosi, A. (1997). *Psihologija ličnosti, teorija istraživanja*. Zagreb: Školska knjiga.
15. Goleman, D. (2005). *Emocionalna inteligencija*. Beograd: Geopoe-tika.
16. Gordon, T. (1998). *Umeće roditeljstva*. Beograd: Kreativni centar.
17. Ilić, M. (1998). *Nastava različitih nivoa složenosti*. Beograd: Učiteljski fakultet.
18. Ilić, M. (2000). *Responsibilna nastava*. Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci.
19. Ilić M. (2010). *Porodična pedagogija*. Mostar: Nastavnički fakultet. Banja Luka: Filozofski fakultet. (str. 134–136).
20. Ivić i dr. (1983). *Vaspitanje dece ranog uzrasta*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. Sarajevo: Svjetlost.
21. Juul, J. (2005). [http:// www. family-lab.com/about_us.asp](http://www.family-lab.com/about_us.asp).
22. Juul, J. (2007). *Znati reći ne mirne savjesti*. Zagreb: Naklada Pelago.
23. Juul, J. (1995). *Vaše kompetentno dijete*. Zagreb: Educa.
24. Kamenov, E. (1982). *Eksperimentalni program za rano obrazovanje*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
25. Pašalić-Kreso, A. (2000). *Rano učenje ili učenje u funkciji uvećavanja kapaciteta mozga*. Sarajevo: Step by step.
26. Pavlović–Breneselović, D. (1993). *Timski rad u vaspitnoj praksi*. Beograd: Centar za obrazovne inicijative Step by Step.

27. Pećnik, N. i sar. (2008). *Roditeljstvo u suvremenoj Europi: pozitivan pristup*. Zagreb: Intergrafika- TTŽ. d.o.o.
28. Pećnik N. i Starc, B. (2010). *Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece*. Zagreb. Unicef za Hrvatsku: Denona d.o.o.
29. Pešić, M. (1996). *Pedagogija u akciji*. Beograd: ZUNS.
30. *Pedagoški leksikon* (1996). Beograd.
31. Pregrad, Z. (1970). *Previranje u shvaćanju značaja odgojno- obrazovne funkcije za razvoj djeteta*. Zagreb: Pedagoški rad.
32. Prodanović, Lj. (1979). *U čemu, kad, kako...sarađivati s roditeljima u predškolskoj ustanovi*. (Prilog metodici rada s roditeljima). Beograd. Privredno finansijski vodič: IŠP.
33. Radovanović.I. - Vilotijević S. (2000). *Opšta pedagogija- praktikum*. Beograd: Učiteljski fakultet.
34. Rangelov- Jusović, R. (2007). *Od saradnje ka partnerstvu- kako izgraditi partnerske odnose između vrtića, škole i obitelji*. Sarajevo: COI Step by step.

RAZVITAK
GOVORA I JEZIKA
KOD DJECE
PREDŠKOLSKE
DOBI

Autorica:

Marijana Perković

Kazalo

Kalendar govorno-jezičkog razvitka	105
Razvitak izgovora glasova	121
Aktivnosti za poticanje razvitka oralne motorike	122
Igra i mediji	124
Razvitak predvještina čitanja i pisanja	126
Literatura	131

Uvod

Djeca na svijet dolaze spremna i željna usvajati jezik i komunicirati sa svijetom oko sebe.

Razvitak govora i jezika se odvija po točno poznatim fazama u kojima se izmjenjuju razdoblja bržeg sa razdobljima sporijeg napredovanja. Kako u svakodnevnom životu tako i u kliničkom radu, svjedoci smo velikih individualnih razlika među djecom kad se radi o govorno-jezičnom razvitku.

Još uvijek ne postoji općeprihvaćena teorija koja u potpunosti objašnjava složeni proces usvajanja govora i jezika. Znamo da dijete na svijet dolazi s urođenim kognitivnim sposobnostima za usvajanje jezika. U međuovisnosti sa spoznajnim, emocionalnim, socijalnim, kulturološkim, i biološkim čimbenicima dijete uspješno ovladava složenim jezičnim sustavom.

Razvitak govora ovisi o mnogim razvojnim vještinama djeteta, ali i prilikama za učenje jezika i govora. Stručnjaci danas jako naglašavaju rano razdoblje života (do tri godine) kao iznimno važno za cjelokupni razvitak djeteta pa tako i za govorno-jezični razvitak.

Možemo reći da su prve tri godine ključne za govorno-jezični razvitak. To je razdoblje kada se govor i jezik najintenzivnije razvijaju.

Da bi uspješno komunicirala sa svojom okolinom, djeca moraju imati razvijen rječnik i moraju usvojiti gramatiku jezika. Zatim moraju ovladati glasovima jezika da bi imali razumljiv govor. Naposljetku moraju ovladati komunikacijskim vještinama, odnosno znati koristiti jezik u interakciji s drugim ljudima (interaktivne komunikacijske vještine).

Česte su bojazni roditelja vezane za govorno-jezični razvitak njihovog djeteta. U praksi se logopedi najčešće susreću s pitanjima oko dobi

pojave prve riječi, ali i dobi do koje se tolerira pogrešan izgovor glava. Prve znakove nekih poteškoća možemo vidjeti već u najranijoj dobi, u fazi rane komunikacije. Te prve znakove roditelji nekad ne prepoznaju a nekad ih odluče zanemariti, često pod utjecajem okoline koja pogrešno savjetuje roditelje da pričekaju i da djetetu daju vremena. U ovom priručniku roditeljima dajemo osnovne karakteristike govorno-jezičnog razvitka po određenim fazama koja mogu poslužiti kao orijentir za praćenje razvitka djeteta. Nadalje, roditelji mogu saznati i kada je pravo vrijeme za potražiti stručnu pomoć logopeda te koje su aktivnosti koje mogu provoditi svakodnevno kako bi potaknuli i unaprijedili govorno-jezični razvitak djeteta.

Kalendar govorno-jezičnog razvitka

Od rođenja do prve godine života

Komunikacija djeteta s okolinom počinje i prije rođenja. Danas znamo da dijete već u utrobi majke reagira na zvuk i da prepoznaje majčin glas. I nakon rođenja dijete će prepoznavati roditeljski glas u moru drugih te će upravo zvuk tog glasa na dijete imati umirujući efekt. Djeca imaju sposobnost slušanja, reagiraju na zvuk, neke zvukove preferiraju dok ih drugi plaše ili izazivaju negativne reakcije. **Sposobnost slušanja malog djeteta signal je roditeljima da trebaju pričati svom djetetu od prvog dana.**

Nakon rođenja dijete nastavlja komunicirati sa svojom okolinom zahvaljujući urođenim sposobnostima, željom za komunikacijom, ali i poticajima okoline. To mu omogućava da ovlada složenim govorno-jezično komunikacijskim sustavom, iako ga nitko formalno tomu ne podučava. Nitko djetetu ne daje poduke o pravilima komunikacije, načinu izgovora određenog glasa ili pravilima tvorbe prezenta.

Dob djeteta	Slušanje i razumijevanje	Govor
0 do 3 mjeseca	<ul style="list-style-type: none"> • Trza se na glasne zvukove • Smiješi se kad mu se obraćamo ili se utiša ako je plakalo • Prepoznaje glas majke 	<ul style="list-style-type: none"> • Guguče • Ima različitu vrstu plača ovisno o potrebi zbog koje plače • Smije se kad vidi ljude

4 do 6 mjeseci	<ul style="list-style-type: none">• Gleda prema izvoru zvuka• Reagira na promjenu tona u glasu• Primjećuje igračke koje proizvode zvuk• Obraća pozornost na glazbu	<ul style="list-style-type: none">• Guguče ili brblja kad je samo ili s nekim• Brblja na način da spaja konsonant i vokal: <i>pa, ba, ta</i>• Meškolji se i smije• Vokalizira kad je sretno ili tužno
7 mjeseci do 1. godine	<ul style="list-style-type: none">• Okreće se u smjeru izvora zvuka• Gleda prema objektu na koji pokazujete• Okreće se na svoje ime• Razumije riječi koje svakodnevno čuje (šalica, tata, sok, lopta, medo)• Reagira na jednostavne fraze tipa: <i>Ne, Dođi ovamo, Hoćeš još?</i>• Igra igre poput <i>Nema me</i> (rukama pokriva oči pa ih sklanja)• Kratko vrijeme može slušati priču ili pjesmicu	<ul style="list-style-type: none">• Brblja dulje nizove slogova tipa <i>papa, baba, tatata</i>• Vokalizira i koristi gestu za privlačenje pozornosti• Pokaziva na predmete i pokazuje ih drugima• Koristi gestu za mahanje (<i>papa</i>), gestu za podizanje (kad želi da ga se uzme) i gestu mahanja glavom za <i>ne</i>• Imitira glasove koje čuje• Oko prvog rođendana pojavljuju se prve riječi koje ne moraju biti razumljive

Jezič djeteta se oblikuje odgovaranjem na djetetov osmjech, pogled, vokalizaciju, gestu. Zatim razgovorom, pojašnjavanjem, proširivanjem djetetovih iskaza, ponavljanjem i parafraziranjem onoga što dijete kaže. Odlična prilika za takva oblikovanja i učenja su zajedničke, svakodnevene aktivnosti tipa kupanja, presvlačenja, hranjenja, igre.

Kako poticati govorno-jezični razvoj u najranijoj dobi do prve godine života

Najbolji savjet roditeljima za poticanje govorno-jezičnog razvika glasi: bavite se svojom djecom. Bavljenje djetetom nikako nisu poduke iz jezika ili komunikacijskih vještina, već korištenje prvih dječjih komunikacijskih pokušaja za ugodnu i spontanu interakciju u kojoj ćete vi odgovarati na dječji poziv osmijehom, pogledom, uzvikom, brbljanjem, škakljanjem i igrom. Takvo, aktivno bavljenje će odrediti put govorno-jezičnog razvika vašeg djeteta.

• Provjeriti sluh djeteta osobito ako ima česte upale uha

Ukoliko ipak posumnjate da nešto nije u redu s načinom reakcije vašeg djeteta, osobito ako dijete ne reagira na zvuk, ne okreće se prema izvoru zvuka, ne reagira na svoje ime, posavjetujte se sa svojim pedijatrom oko stanja fiziološkog sluha kod djeteta.

Kada se zabrinuti?

Savjetovati se sa stručnjakom za govorno-jezični razvoj bi trebalo ukoliko dijete do prve godine života:

- Zaostaje u senzomotornom razviku
- Nije razvilo pogled u oči
- Ne reagira na zvuk, buku ili govor
- Ne upušta se u vokalnu ili interaktivnu igru s odraslima
- Ne pokušava komunicirati koristeći gestu ili vokalizaciju
- Ne razumije jednostavne naloge kao: *Daj mi loptu*
- Nije razvilo brbljanje ili vrlo malo brblja
- Ne proizvodi niz različitih glasova sa promjenama u intonaciji

Razlog za zabrinutost je i odsustvo emocionalne, govorne i socijalne interakcije majke i djeteta.

• **Odgovarajte na prve komunikacijske pokušaje djeteta**

Osmjehujte se djetetu kad se ono osmjehuje vama, gledajte ga, smijte se, pravite grimase, imitirajte zvukove koje dijete proizvodi. Napravite grimasu, proizvedite neki zvuk i pričekajte na reakciju djeteta. Ponovite to isto, reagirajte na djetetovu reakciju. Ovakva igra uči dijete važnoj vještini komunikacijskih obrata, načinu izmjene poruka među sugovornicima.

• **Učite ga imitirati razne pokrete**

Igrajte igru *Nema me*. Pokrijte oči rukama i onda naglo maknite ruke s očiju. Popratite sve to nekim uzvikom. Mjenjajte uloge. Potičite dijete na imitaciju mahanja (papa) kad odlazi, na davanje pusa rukicama. Dijete se uči značenju geste, povezuje pokret i jezik koju mu se pridaje te se uči koristiti komunikacijska sredstva u raznim socijalnim situacijama.

• **Uvijek pričajte o onome što radite**

Odlična prigoda za razvitak govora i jezika su svakodnevne aktivnosti tipa kupanja, hranjenja, odlazaka kod bake, ili u kupovinu. Sve što radite pratite govorom, Naravno, pri tomu se opustite, ne zamarajte se strukturom rečenice i složenošću rječnika. Prepustite se vašim urođenim roditeljskim sposobnostima i vidjet ćete da su rečenice koje koristite kratke i jednostavne, rječnik je jednostavan sa dosta ponavljanja ključnih riječi, ritam govora polagan, a boja glasa topla. Govorite: „*Mama će te sada kupati. Da, tko se voli kupati? Ti se voliš kupati*“ ili prilikom jela: „*Sad ćemo pojesti juhu. Juha je super. Njam, njam juha.*“

• **Potičite dijete na oponašanje zvukova koje proizvode životinje**

Dok se igrate sa plišanim igračkama, imitirajte glasanje životinja (muu, bee, gaga, meee i sl.). Možete koristiti i jednostavne slikovnice, zvučne igračke i dr. Potičite dijete na imitiranje zvukova.

• Čitajte djetetu svaki dan

Čitanje od najranije dobi pozitivno djeluje na cjelokupni govorno-jezični razvitak djeteta te ga ujedno i priprema za kasnije čitanje i pisanje. Za malu djecu važno je odabrati slikovnice koje su prilagođene njihovoj dobi. To trebaju biti slikovnice sa dosta slika, jednostavnog jezika, bez puno detalja i šarenila. Kao u čitanju priča djeca će jednako uživati i u čitanju kratkih, jednostavnih, rimovanih pjesmica. Još ako rimu i ritam pjesmica popratimo pljeskanjem, poskakivanjem, lupkanjem ritma po nožicama ili leđima, pozornost i uživanje djeteta su zajamačeni.

Od prve do druge godine

U kalendarima govorno-jezičnog razvitka najčešće se pojava prve riječi veže za dob od 12 mjeseci. Međutim, znatne su individualne razlike među djecom urednog razvitka kad se govori o pojavi prve riječi. Urednim se smatra pojava prve riječi između 12 i 15, pa čak i 18 mjeseci. Kako se dijete približava drugom rođendanu, raste broj riječi koje dijete ima u svome vokabularu. Te riječi često mogu biti bližoj okolini nerazumljive, ali ih dijete veže za određene stvari i osobe. Jezično razumijevanje je u ovoj fazi znatno bolje od govorne ekspresije.

Dob djeteta	Slušanje i razumijevanje	Govor
1. do 2. godine	<ul style="list-style-type: none">• Pokazuje nekoliko dijelova tijela• Prepoznaje imena najbližih osoba• Razumije da riječi označavaju određene predmete ili osobe• Razumije jednostavne upute kao: <i>Poljubi seku</i>• Reagira na jednostavna pitanja kao: <i>Gdje je tvoj auto?</i> ili <i>Tko je to?</i>• U knjizi pokazuje sliku koju imenujete• Daje igračku na traženje• Donese igračku iz druge prostorije na zahtjev	<ul style="list-style-type: none">• Javlja se prve riječi, dijete može imati od 10 do 20 riječi u vokabularu• Imenuje bliske osobe i predmete iz svakodnevne uporabe• Postavlja pitanja poput: <i>Gdje je tata?</i>• Sastavlja dvije riječi u iskaze poput: <i>Daj soka, Ide papa</i> i sl.

Kako poticati govorno-jezični razvitak u dobi između prve i druge godine života?

• Razgovarajte s djetetom

Razgovarajte o aktivnostima koje radite zajedno. Komentirajte sve što dijete radi dok se igra i o tome kako se osjeća.

• Koristite jednostavan jezik

Nekoliko je karakteristika govora koji se još naziva i *Govor usmjeren na dijete*: viši ton, poseban ritam govora, sporiji govor, uporaba jednostavnijih i kraćih rečenica, te rječnik koji je dosta jednostavan. Istraživanja su pokazala da djeca čije majke na ovaj način razgovaraju imaju bolji rječnik i gramatički pravilniji govor (Apel i Masterson, 2004.).

• Igrajte se zvukovima

Imitirajte kucanje sata *tika-taka*, zvuk automobila *brbrb*, ponavljajte *nina-nana* dok uspavljujete bebu ili *medu*, izgovarajte *njam-njam* dok hranite vaše dijete, poskakujte po prostoriji uz uzvik *hop-hop*.

• Proširujte iskaze vašeg djeteta.

U ovoj dobi dijete se uglavnom izražava jednom riječju uz još uvijek dosta korištenja gesti. Proširujte iskaze vašeg djeteta. Kad dijete kaže *medo* vi proširite iskaz u: „Hoćeš svoga dragog *medu*? Baš je lijepi tvoj *medo*“.

Kada se zabrinuti?

Ako dijete u dobi od dvije godine:

- Nije zainteresirano za govor odraslih i ne pokušava ga imitirati
- Ne razumije jednostavne zapovjedi tipa *Sjedni* ili jednostavne naloge tipa *Daj bebu*
- Ne prepoznaje predmete ili osobe iz svoje svakodnevne okoline
- Ne koristi gestu ili vokalizaciju da bi nešto dobilo
- Ne služi se raznovrsnim glasovima i nema razvijenu riječ
- Progresija igre nije uredna

- **Imenujte predmete oko sebe i slike iz knjiga i slikovnica**

Imenujte predmete i osobe iz najbliže okoline, ali i one kada se nađete u novim situacijama. Tražite od djeteta da imenuje predmete, osobe i događaje oko sebe.

- **I dalje se trudite čitati svakodnevno kratko vrijeme**

Pokazujte rukom na slike u slikovnici dok čitate. Djeca jako vole čitanje istih knjiga svakodnevno. Nemojte da vas to obeshrabri jer ponavljanje istog sadržaja učvršćuje jezične obrasce koje dijete sluša i pomaže mu u jezičnom razvitku.

Od druge do četvrte godine

Tijekom druge godine i dalje je intenzivan razvitak i govornog razumijevanja i ekspresije. Sa četiri godine dijete treba imati usvojenu cjelokupnu bazu materinskog jezika. Ovladati fonemskim sustavom, gramatičkim oblicima, rečenicom, te određenim fondom riječi. Sve to omogućava djetetu da bez poteškoća komunicira sa svojom okolinom.

Dob djeteta	Slušanje i razumijevanje	Govor
2 – 3 godine	<ul style="list-style-type: none"> Razumije suprotnosti: gore-dolje, malo-veliko, kreni-stani Prati dvostruke naloge: <i>Uzmi autić i stavi ga na stol</i> Povećava se broj riječi koje razumije Razumije <i>Ne</i> Daje igračke na zahtjev Pokazuje sve dijelove tijela 	<ul style="list-style-type: none"> Vokabular se povećava (oko 450 riječi). Dijete sad već može imati riječ za sve oko sebe. Kako se približava treći rođendan iskaz postaje tročlani (rečenica od tri riječi) Dijete počinje pričati o stvarima koje nisu tu Počinje koristiti prijedloge: <i>u, na, ispod</i> Govor je puno razumljiviji Dijete koristi upitne riječi <i>Što i Gdje</i> Dijete sve više koristi zamjenicu <i>Ja</i>

3 – 4 godine

- Razumije riječi koje označavaju boje i oblike
- Počinje razumijevati pojam broja
- Razumije sve složenije naloge, kao i iskaze o prošlim i budućim događajima.
- Dijete sad već zna ispričati kratku priču
- Rečenica ima 4 – 5 riječi
- Zna imenovati barem jednu boju
- Počinje više koristiti zamjenice kao što su *ja, ti, on, oni*
- Koristi imenice u množini
- Priča o događajima koji su se dogodili taj dan
- Počinje prepoznavati rimu

Kako poticati govorno-jezični razvitak od druge do četvrte godine?

• Budite dobar govorni uzor vašem djetetu

Tepanje je uobičajen i normalan način kojim se roditelji obraćaju maloj djeci. Međutim, nije poželjno pretjerivati s takvim govorom, osobito ako dijete kasni s usvajanjem izgovora određenih glasova te je govor nerazumljiv bližjoj okolini. Treba zapamtiti da ste vi govorni uzori vašoj djeci. Tepanje koristite povremeno u kombinaciji s ispravnim izgovorom i gramatički ispravnim rečenicama.

• Ponavljajte djetetov iskaz i proširujte ga

Ponavljanjem i proširivanjem djetetovog iskaza pozitivno utječete na govorno-jezični razvitak, ali i dajete djetetu do znanja da ga slušate i uvažavate. Ponavljanje i proširivanje dječjih iskaza je ujedno i jedna od govorno-jezičnih tehnika koje koristimo u situacijama kada govorno-jezični razvitak kasni.

Evo još nekoliko učinkovitih tehnika koje možemo koristiti za poticanje govorno-jezičnog razvitka:

Paralelni govor

Ovo je tehnika u kojoj komentiramo djetetove radnje dok se one odvijaju. Primjerice dok dijete vozi auto, roditelj komentira: *Ooo, pa ti si stavio crveni auto ispred žutog. Sad si krenuo voziti žuti auto. Žuti je brži.* Paralelni govor često koristimo kod neverbalne djece i djece koja se teško uključuju u interakciju.

Imitacija

U ovoj tehnici jednostavno ponovimo ono što je dijete reklo. Tako mu damo više vremena da procesira rječnik, gramatiku rečenice i da pruži adekvatniji odgovor. Naravno ako je iskaz gramatički neispravan, mi ćemo ga ponoviti na način da bude gramatički ispravan.

Proširivanje

Proširivanje znači dodavanje novih riječi djetetovom iskazu. Primjerice kad dijete kaže: *Beba pala*, mi ćemo proširiti iskaz na: *Da, beba je pala sa stola. Evo, podići ćemo bebu.*

Parafraziranje

Parafraziranje je neka vrsta nagrade za iskaz koji dijete dalo i pokazuje da ga se slušalo. Koristi se često kod djece koja imaju poteškoće u izražavanju. Parafraziranjem zapravo ponavljamo ono što je dijete reklo, ali dodajući nove elemente, novu strukturu rečenice uz zadržavanje izrečenog sadržaja.

Tehnika pitanja

Tehnika otvorenih pitanja potiče ekspresivni govor. Umjesto je li baka nahranila ptice, pitat ćemo: *Kako je baka nahranila ptice?* ili *Zašto je baka nahranila ptice?*

• Igrajte se igri pripadanja ili kategorizacije

Dok gledate slikovnicu, tražite od djeteta da vam pokaže sve životinje ili sve voće, povrće, obuću i sl. Učite dijete što sve spada u posuđe, namještaj, voće, povrće. U tu svrhu možete koristiti slikovnice, memori karte, slike iz časopisa.

• Pomozite djetetu shvatiti što je upit

Teškoće razumijevanja upitnih riječi *Tko, Što, Gdje*, i sl. često vidimo kod djece s kašnjenjem u jezičnom razvitku, osobiti kod raznih vrsta receptivnih disfazija. Važno je od rane dobi učiti dijete razumijevanju upitnih rečenica. Postavljajte pitanja vezana za situacije u kojima ste: *Tko je došao?, Tata je došao.* Potičite dijete na postavljanje pitanja tipa: *Tko, Što, Kada, Zašto, Gdje.*

• Igrajte igre Da-Ne

Pitajte: *Je li ovo medo?* ili *Može li krava letjeti?*

• Pomozite djetetu učiti nove riječi

Imenujte dijelove tijela, predmete koje vidite oko sebe. Objašnjavajte što radite. Komentirajte crtić koji dijete gleda. Opisujte predmete, njihov oblik, veličinu. Koristite riječi suprotnog značenja: *meko-tvrdo, gore-dolje, malo-veliko.*

• ČITAJTE vašem djetetu

U ovoj dobi polako se razvija koncept tiska, jedna od važnih predčitačkih vještina. Čitanje će pomoći djetetu shvatiti da ono što je napisano nosi poruku, da se čita s lijeva na desno, da su riječi zasebne jedinice te će lagano potaknuti razvitak fonemske svjesnosti.

Djeca vole kad im se čita, zato što vole slušati glas roditelja dok im čitaju, zato što uživaju u zajednički provedenom vremenu i naravno zato što vole priče. Djeca posebice uživaju u **čitanju jednostavnih rimovanih pjesmica i brojalica**. Dok čitate pjesmice, tapkajte ritam rukom po dječijim nogicama, leđima, po stolu. To će pomoći djetetu uočiti ritam govora, ali i potaknuti razvitak raščlambe i stapanja riječi.

Od četvrte do šeste godine

Tijekom četvrte i pete godine djeca produbljuju već stečeno govorno-jezično znanje, te ujedno ovladavaju i novim vještinama. Sada su sposobna razumjeti veliku većinu onoga što okolina govori. Izgovor većine glasova bi trebao biti usvojen, a govor razumljiv. U ovoj fazi počinju se intenzivnije razvijati osnovne predvještine čitanja i pisanja.

Dob djeteta	Slušanje i razumijevanje	Govor
4 - 5 godina	<ul style="list-style-type: none"> Razumije dulje naloge poput: <i>Operi zube, obuci pidžamu i donesi jastuk. Ili Pokaži sve plave krugove.</i> Razumije termine jučer, danas Razumije što znače termini prije, poslije Razumije većinu onog što sluša u vrtiću ili kod kuće. 	<ul style="list-style-type: none"> Rečenice su vrlo duge i složene i uglavnom imaju više glagola Vokabular ima oko 1000 riječi Razumljivost dječjeg govora je sve bolja jer su djeca već savladala izgovor većine glasova U govoru je sve manje ponavljanja riječi i glasova unutar riječi Ravnopravno sudjeluje u konverzaciji Počinje prepoznavati pojedina slova i brojeve Prilagođava način svojega govora sugovorniku

5 – 6 godina

- Razumije osnovne prijedloge kao što su: *na, pokraj, blizu, daleko* i sl., razlikuje pojmove *isto-različito*
- Razlikuje lijevo i desno na svom tijelu
- Raspituje se za značenje riječi
- Intenzivnije se počinju razvijati fonološke sposobnosti - osnovne predvještine čitanja i pisanja
- Dijete je usvojilo sve gramatičke strukture (množina, padeži, glagolska vremena, veznici i dr.)
- Koristi sve vrste rečenica
- Ima vokabular od oko 2000 riječi uključujući i neke apstraktne pojmove
- Prepričava priče
- Imenuje dane u tjednu

Kako poticati govorno-jezični razvitak od četvrte do šeste godine

- **Slušajte pažljivo dijete dok vam govori**
- **Prije razgovora s djetetom pobrinite se da imate njegovu pozornost**
- **Pravite pauze tijekom razgovora. Pružite djetetu mogućnost da odgovori.**
- **Njeguajte učenje novih riječi**
Objašnjavajte značenja riječi. U razgovoru koristite riječi koje označavaju poziciju djeteta: *prvi, u sredini, lijevo* i sl. Koristite izraze koji označavaju suprotnosti: *glatko-hrapavo, nisko-visoko*, razgovarajte o osjećajima

i imenujte ih. Koristite nove termine za označavanje vremenskih i prostornih odnosa: *prije, poslije, iznad, pokraj, navečer, sutra i sl.*

Neka dijete pogađa riječ nakon opisa. Recite: *Koristimo je za jelo. Što je to?*

• **Igrajte igre kategoriziranja.**

Primjer: *Kako se jednim imenom zovu majica, hlače, šal?*

• **Pomozite djetetu slijediti dvostruke i trostruke naloge.**

Recite: *Idi u sobu i donese četku iz mamine ladice.*

• **Tražite od djeteta da vam daje upute dok, recimo, gradite toranj od kocaka**

• **Gledajte zajedno film**

Razgovarajte o onom što gledate. Pitajte dijete što misli da će se dalje događati. Razgovarajte o likovima.

• **Koristite svakodnevne aktivnosti kako biste razvijali jezik**

Razgovarajte o hrani, načinu pripreme, okusima, izgledu. Na isti način pričajte dok se kupate, idete u trgovinu, na spavanje, igrate se.

Kada se zabrinuti?

Pred kraj predškolskog razdoblja potražite stručnu pomoć ako dijete:

- Ima poteškoća u izgovoru više glasova ili je njegov govor nerazumljiv okolini
- Ne zna prepričati priču
- Ima siromašan rječnik
- Koristi kratke gramatički nekorektne rečenice
- Ne odgovara adekvatno na pitanja
- Ne postavlja pitanja drugima.

Memori karte smo iskoristili za učenje jednine i dvojine: jedan puž – dva puža. Dječak na slici ima nezreo jezični sustav koji se očituje u slabo razvijenom vokabularu, kratkoj i agramatičnoj rečenici, teškoćama izražavanja, te teškoćama razumijevanja.

Razvitak izgovora glasova

Razvitak izgovora glasova se, jednako kao i razvitak govora, događa postepeno i po točno određenim fazama. Da bi dijete uspješno ovladalo glasovima svojega jezika, mora dostići određenu biološku i kognitivnu zrelost. Najprije se pojavljuju glasovi koji su jednostavniji za izgovor, a kasnije tijekom razvitka glasovi koji su složeniji i po svojim akustičkim karakteristikama i po složenosti pokreta koje njihova realizacija zahtjeva.

Posjetiti logopeda!

Ukoliko dijete u dobi od 4 do 5 godina ne izgovara korektno veliki broj glasova i govor je nerazumljiv okolini.

Ako govor u predškolskom razdoblju obiluje pogreškama na razini riječi: lobak umjesto oblak, ovolka umjesto olovka, togoban umjesto tobogan.

Odstupanje u realizaciji glasa ili skupine glasova od govorno-jezičnih normi sredine u kojoj dijete živi definira se kao poremećaj izgovora i često se u literaturi naziva dislalijom.

1 – 2 godine	2 – 3 godine	3,5 – 4,5 godine	4,5 – 5 godina
A, O, E, P, B	I, U, F, V, T, D, N, NJ, M, K, G, H, J	S, Z, C, Š, Ž, L, LJ	Č, Ć, DŽ, Đ, R

U tablici koju je pripremila Illona Posokhova (1999.) naveden je kronološki slijed razvitka glasova. On nam može poslužiti kao dobar orijentir prilikom procjene stanja govora, sa time da uvijek moramo uzeti u obzir individualne razlike u usvajanju izgovora glasova među djecom. Iz tablice je vidljivo da do pete godine djeca trebaju usvojiti sve glasove standardnog jezika. Do pete godine se još mogu tolerirati jedino umekšani izgovori glasova Č, Ć, DŽ, Đ, Š, Ž i nedostatak vibrantnosti kod izgovora glasa R.

Poremećaji izgovora glasova su najčešći govorni poremećaji. Oni često mogu biti samo simptom nekih složenijih teškoća u jezičnom, ali i u motoričkom i senzoričkom razvitku te posljedica nekih anatomskih anomalija u građi artikulatora.

Uzrok lošem izgovoru kod djece može biti i **oponašanje loših uzora** (roditelj koji ima teškoće u govoru), **nepoticajna okolina** u kojoj dijete živi, loše navike tipa **pretjerano dugog korištenja dudice, pijenja na bočicu**. Nije rijetko da djeca predškolske, pa čak i školske, dobi koja kod logopeda dolaze zbog inerdentalnog izgovora glasova (izgovor s jezikom među zubima) još uvijek piju mlijeko ili neku drugu tekućinu na bočicu. Naravno važno je posavjetovati roditelje i prestati s takvom praksom.

U logopedskoj praksi često susrećemo djecu koja imaju teškoće izgovora zbog problema s oralnom motorikom. Takve teškoće možemo uočiti već u najranijoj dobi prateći vještine sisanja, hranjenja, gutanja. Isti ili slični mišići koje koristimo dok sisamo ili žvačemo su nam potrebni za dobru i jasnu artikulaciju, zato je važno od najranije dobi razvijati oralnu motoriku.

Aktivnosti za poticanje razvitka oralne motorike:

- Masirati obraze, jezik, desni, usne. U tu svrhu može poslužiti i četkica za zube
- Poticati djecu na imitaciju pokreta usana jezika dok proizvodite razne zvukove tipa brrbr, frrr, mjau i sl.
- Puhati balone, papiriće
- Puhati razne zviždaljke
- Dati djetetu da poteže rastezljivu hranu dok dio drži u ustima
- Dati djetetu da jede komade voća. Pazite da je hrana na kutnjacima i da dijete žvače hranu.
- Poticati pijenje na slamku umjesto na bočicu

- Dati djetetu da pije jogurte i guste juhe i frappee na slamku
- Izbjegavati korištenje dudice, pijenje iz bočice
- Dati djeci da žvaču žvakaću gumu
- Lizati lizalice
- Pjevati lalala
- Coktati
- Srkati hranu iz žlice ili neke posude
- Pučiti usne kao kod poljubca
- Pjevušiti pjesmice mumljanjući (držeci stisnute usne i izgovarajući mmmm ili hmmm)

Ukoliko dijete ima izražene poteškoće u području hranjenja ili gutanja, sve ove aktivnosti potrebno je raditi prema uputama

i pod nadzorom stručnjaka jer su djeca s teškoćama oralne motorike u velikoj opasnosti od gušenja hranom.

Pijenje na slamčicu jača mišiće usana, jezika, obraza. Dajte djetetu da pije na što duže i što uže slamčice. Neka pije razrijeđeni voćni jogurt ili puding na slamčicu. Pazite da dijete ne drži slamku između zubića. Ovo je jedna od tehnika koju možemo koristiti kod djece čiji jezik viri izvan usne šupljine dok govori ili je u stanju mirovanja.

Potražiti pomoć!

Ukoliko primjetite većinu od dolje navedenih ponašanja kod vašeg djeteta, postoji mogućnost da ono ima teškoće s oralnom motorikom.

- Ispadanje hrane iz usta
- Teškoće žvakanja
- Sisanje hrane umjesto žvakanja
- Nagon za povraćanja nakon što djetetu stavimo hranu u usta
- Otvorena usta prilikom jedenja
- Mljevenje hrane u ustima umjesto žvakanja hrane sa strane
- Jezik koji visi ili se odmara na donjoj usni
- Teškoće uvlačenja jezika
- Preferiranje određene teksture hrane (dijete jede samo ono što je hrskavo)
- Teškoće pijenja iz slamke
- Pojačana salivacija
- Jedenje ili pijenje samo na bočicu

Igra i mediji: povezanost s govorno-jezičnim razvitkom

Igra je najpogodniji način učenja za dijete. U tome se slažu psiholozi, pedagozi i svi ostali stručnjaci koji se bave proučavanjem dječje igre. Kroz igru dijete razvija motoričke vještine, uči se rješavati probleme, razvija maštu i kreativnost, razvija pamćenje te se uči socijalnim vještinama. Igra je priprema za život, slažu se mnogi stručnjaci.

Povezanost igre i govorno-jezičnog razvitka u najranijoj dobi je izravna. Veća razina igre znači veću razinu jezičnog razvitka.

Očevidci smo kako digitalno doba u kojemu se nalazimo, kao i moderan način života, odvlače djecu od igre i sve više ih usmjeravaju prema raznim vrstama ekrana. Danas se vode polemike oko potpune zabrane izlaganju raznim ekranima u najranijoj dobi i potrebe veće kontrole onoga što djeca gledaju i vremena koje provode gledajući televizor ili igrajući igrice.

Važno je uočiti da je vrijeme koje djeca provode za nekim ekranom, vrijeme koje NE PROVODE u igri, razgovoru, i općenito kvalitetnom druženju sa svojom braćom i sestrama, roditeljima i vršnjacima. Tom činjenicom se djelomice može objasniti **povezanost između veće količine vremena provedenog u gledanju televizije i niske razine jezičnog znanja.**

Preporuke za roditelje Američke akademije za pedijatriju:

- Djeca u dobi do dvije godine uopće ne bi trebala provoditi vrijeme za ekranom
- Djeca između 2 i 5 godina mogu pred nekim ekranom provesti najviše jedan sat
- Djeca starija od 5 godina ne bi trebala sjediti za ekranom dulje od dva sata dnevno

Složit ćemo se da je danas jako teško izbjeći korištenje ekrana u svom domu. Ipak, ako su sadržaji koje naša djeca gledaju primjerena njihovoj dobi, ako su poučna, ako o njima razgovaramo, komentiramo ih i ako smo kao roditelji aktivno uključeni, onda ona mogu imati i pozitivan učinak na govorno-jezični razvitak djeteta.

Dragi roditelji!

Napravite mali eksperiment u svojem domu! Ugasite televizor, računalo, tablet, iPad i sve ostale ekrane. Promatrajte što će se dogoditi. Vjerojatno će uslijediti trenutci negodovanja, protestiranja i plača koje će vam vaši mališani prirediti. Ali ustrajte. Nakon samo nekoliko minuta oni će imati potrebu riješiti svoju dosadu, lampice će se početi paliti, mašta će se razbuknati i igra će započeti. Bez obzira hoće li to biti igra s lutkama, autićima, igra pretvaranja, crtanje možda čak i čitanje omiljene knjige ili slikovnice. Pokušajte!!!!

Razvitak predvještina čitanja i pisanja

Čitanje i pisanje su osnovne vještine kojima dijete mora ovladati tijekom školovanja. One su temelj akademskog postignuća, ali i uvjet aktivnog participiranja u društvu.

Čitanje je vrlo složena aktivnost koja zahtjeva koordinaciju mnoštva psihičkih funkcija, od kojih svaka sudjeluje u nekom dijelu, fazi ili aspektu čitanja (Čudina–Obradović, 2002). Te psihičke funkcije se nazivaju predvještinama čitanja i pisanja. Neke od njih imaju veliku prediktivnu vrijednost za razvitak čitanja i pisanja, a neke manju. Primjerice razvitak fonološke svjesnosti – sposobnosti da uočimo i baratamo dijelovima manjima od riječi ima veliku prediktivnu vrijednost. Zato je jako važno kroz predškolsko razdoblje, a osobito ono kasnije, godinu pred polazak u školu poticati razvitak ove vještine, ali i drugih vještina bitnih za čitanje i pisanje.

Ovdje ćemo navesti neke jednostavne savjete i zabavne aktivnosti koje kroz igru možete raditi sa djecom kod kuće, a izvrsne su za poticanje i razvitak onih predvještina koje imaju najveći utjecaj na kasnije usvajanje čitanja i pisanja.

Kako poticati razvitak predvještina čitanja i pisanja

• Igrajte se sa rimom

Cilj igre: prepoznati rimu, nadopuniti rimu, proizvesti rimu.

Igra 1: Pjevajte ili čitajte djeci pjesmicu koje ima dosta rime. Nakon čitanja ponovite sve riječi iz pjesmice koje se rimuju. Potaknite dijete da ih ponovi za vama.

Igra 2: Namjerno izostavite iz pjesmice slaganje u rimi. Tražite od djeteta da nadopuni riječ po sjećanju.

Igra 3: Pitajte dijete što se slaže: *vuka-buka ili vuka-nos*

• **Potičite razvitak fonološke svjesnosti**

Ciljevi igre: rastavljanje riječi na slogove, izdvajanje glasa u riječi, stapanje glasova u riječima i rastavljanje riječi na glasove

Igra 1: za ovu igru možete se koristiti karticama sa slikama, slikovnicom ili jednostavno možete izmišljati riječi. Rastavljajte riječ na slogove, a pri tom slogove lupkajte rukom po stolu. Brojite koliko ste puta lupnuli. Neka zadatak djetetu bude naći riječi koje imaju dva, tri ili četiri sloga.

Igra 2: Pitajte dijete da vam kaže kojim glasom počinje riječ šššššuma ili ssssunce.

Tražite od djeteta da vam pokaže u slikovnici sve riječi koje počinju nekim određenim glasom.

Igra 3: Stavite ispred djeteta nekoliko predmeta, igračaka ili slika. Tražite od njega da vam pokaže predmet koji ćete izgovoriti glas po glas. Primjer: *Pokaži mi m – e – d – u. .*

• **Razvijajte slušnu pozornost**

Ciljevi igre: razvitak slušne pozornosti, slušanje sugovornika

Zapamtite!

Priprema za čitanje i pisanje počinje od najranije dobi!!

Govorno-jezične sposobnosti i njihov razvitak od rođenja jak su prediktor uspjehu usvajanja vještina čitanja i pisanja.

Igra 1: Uhvati glas

Recite djetetu da ćete izgovarati nizove glasova. Kad čuje glas Š, mora udariti rukama po stolu. Ista aktivnost se može raditi i sa određenim slogovima ili određenom riječi.

Igra 2: Uhvati voće

Ovo je malo teža verzija prethodne igre. Objasnite djetetu da ćete izgovarati nizove riječi. Ono mora lupnuti rukama o stol kad čuje neko voće.

Primjer riječi: Mačka, lutka, stol, banana.....

• **Razvijajte pamćenje**

Cilj: razvitak radne memorije

Igra 1: Nastavi rečenicu

Objasnite djetetu da ćete započeti rečenicu. Ono mora zapamtiti vašu riječ i nadodati novu. Pobjednik je onaj tko uspije zapamtiti sve riječi u nizu unutar rečenice.

Primjer: Baka

Baka kuha

Baka kuha juhu

Baka kuha juhu od.....

Igra 2: Zapamti uputu

Objasnite djetetu da ćete mu dati uputu koju mora zapamtiti te odrediti sve radnje točno onim redoslijedom kako je čuo.

Primjer: *Idi u kuhinju, popni se na stolicu i uhvati se za nos.*

• **Učite dijete prepoznavati slova**

Cilj: uočavati vizualni izgled slova, naučiti imenovati slova

Igra 1: Za ovu igru nije potrebna posebna priprema. Dok sjedite za doručkom, čitajte što piše na ambalaži od mlijeka, na staklenci za pekmez, na poklopcu od sirnog namaza.

Pišite ime djeteta i imenujte slova od kojih se ime sastoji.

Igra 2: Od tvrdog papira napravite memori-kartice sa slovima. Igrajte se!

• Potičite dijete na pripovjedanje

Cilj: razvijati sposobnost pripovjedanja.

Zapamtite!

Imenovanje slova u kasnijem predškolskom razdoblju je snažan prediktor kasnijeg uspjeha u čitanju.

Imenovanje ne podrazumijeva učenje pisanja slova. Pisanje slova će dijete savladati u školi.

Aktivnost: Nakon pročitane slikovnice ili odgledanog crtića potaknite dijete na pripovjedanje onoga što je zapamtio. Pomozite mu uočiti likove, problem, rješenje problema te kronologiju događaja. Parafrazirajte, proširujte i ponavljajte njegove rečenice. Postavljajte pitanja otvorenog tipa: *Kako?, Zašto?, Što misliš?*

Mlađu djecu potičite da vam ispričaju što se dogodilo u vrtiću ili na igralištu.

• Razvijajte rječnik

Već smo ranije u poglavljima o aktivnostima za razvitak jezičnih sposobnosti ponudili mnogo aktivnosti za bogaćenje rječnika. Bogatstvo rječnika jedan od glavnih čimbenika uspjeha u razumijevanju pročitane.

• Razvijajte razumijevanje koncepta tiska i interes za tisak

Cilj: pokazati djetetu svrhu i smisao čitanja

Aktivnost: Zajedničko čitanje slikovnice. Dok čitate, pokazujte na riječi koje izgovarate ili slike koje imenujete. Pratite prstom smjer čitanja. Čitanje započnite analizirajući prvu stranicu: čitajte naslov, autora, sadržaj. Neka dijete samo drži knjigu i okreće stranice.

Već u dobi od tri godine djeca shvaćaju da pisani jezik ima značenje i da nosi neku poruku. Djeca se počinju zanimati za knjige, slikovnice i ostale pisane sadržaje. Razumiju da knjiga ima korice, da se čita s

lijeva na desno, odozgo prema dolje. Postepeno s usvajanjem abecednog načela djeca počinju uočavati razlike između različitih vrsta tiska. Shvaćaju da su riječi zasebne jedinice u tekstu te napredovanjem u fonološkoj svjesnosti polako uočavaju i strukturu riječi.

Napredovanje u znanju o tisku ovisi o bogatstvu okruženja u kojem dijete odrasta. Dostupnost knjiga, zajedničko čitanje knjiga, roditelj koji čita novine ili knjige su poticaji djetetu za zanimanje za tisak i predstavljaju prozor ulasku u svijet čitanja.

Literatura:

1. American Speech Language Hearing Association, www.asha.org (24.2. 2019.)
2. Apel, K. Masterson, J.J. (2004), Jezik i govor od rođenja do 6. godine, Zagreb, Ostvarenje
3. Brannon, D., Dauksaa, L. (2012), Studying the Effect Dialogic Reading has on Family Members Verbal Interactions During Shared Reading, SRATE Journal Vol, 21, Number 2
4. Bulić – Šimić, D. (2005), Važnost rane diferencijalne dijagnostike zakašnjelog i neadekvatnog jezičnog razvoja, Medicina 2005; 42(41):95-100
6. Čudina-Obradović, M. (2002), Igrom do čitanja, Zagreb, Školska knjiga
7. HandsOnOTrehab, Guttman, E, Guttman, A, What Screen Time and Screen Media Do To Your Child s Brain and Processing Ability, www.handsonotrehab.org (24.2. 2019.)
8. Ivšac Pavliša, J. (2010), Atipični komunikacijski razvoj i socioadaptivno funkcioniranje u ranoj dobi. Društvena istraživanja, 19 (1–2) 279–303
9. Kuvač, Kraljević, J., Lenček, M. (2012), Priručnik za procjenu predvještina čitanja i pisanja. Jastrebarsko, Naklada Slap
11. Ljubešić, M., Cepanec, M. (2012), Rana komunikacija: u čemu je tajna? Logopedija, 3,1, (35–45)
12. Posokhova (1999). Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece, Zagreb, Ostvarenje

13. Reading Rockets, National Association for the Education of Young Children (NAEYC), Learning to Read and Write: What research reveals? www.readingrockets.org (6.3. 2018 9
14. Reading Rockets, National Early Literacy Panel Report: Developing Early Literacy (NELP) , www.readingrockets.org (6.3.2018.)
15. Šikić, N., Ivičević – Desnica, J. (1988), Govorno jezični razvoj i njegovi problemi. Govor, V (1988), 1.

